

Národní archiv v roce 2007

Eva Drašarová

Úvod

V době doznívání rozjímavého adventu, vánočního sentimentu i optimistického vtančení do Nového roku 2008 za zvuků Straussových valčíků v interpretaci vídeňských filharmoniků je třeba dát počet ze svých činů. Rok 2007 se s odstupem několika týdnů jeví tak mnohotvárný, protikladný a současně jakoby „přestupný“, plný příslibů i hrozeb, marností, počátků vizí i jejich realizací. Byl smutný i nadšený. Především se však vyznačoval neuvěřitelnou pílí. „Uklízelo se“, připravovalo se, pokračovalo se v dlouhodobém mravenčím úsilí, „startovalo se“, bránili jsme se s úspěchem a měli jsme stále naději a zanícení v srdcích. Rozum také nezůstal stranou, proto také triáda chytrost – rozum – moudrost našla uplatnění v činnostech všech platných členů našeho týmu, mladých i zralých.

Je to dar, pracovat s kolegyněmi a kolegy, pro něž je práce naplňujícím posláním. Většinou se nebojí nových věcí, nechovají se jako pasivní, brzdicí či dokonce sabotující kolečko nesmyslné mašinerie bez špetky smyslu pro rozvoj, natož pro podstatu řízeného, nepřežívají vláčení vnějšími podněty. Výsledky práce každého jednotlivce jsou důležité, neboť nás není mnoho a povinností a nových výzev stále přibývá. Lidé jsou krví těla instituce, která žije i z těch, co bohužel už s námi nejsou. A teprve v celku, z jednotlivých prvků postavené výsledky, jsou nejzajímavější. Pojďme se na ně podívat, abychom získali bázi pro další logický proces plánování, přestože mnohé radosti vyplývají z nepředvídatelných efektů...

Archivní zákon účinný od roku 2005 potvrdil dosavadní povinnosti a dále je rozšířil ve všech základních oblastech. Kompetence vůči veřejné sféře (ústředním orgánům a jimi přímo řízeným organizacím, právníckým osobám zřízeným ze zákona s celostátní působností ve vrcholné úrovni) se prohloubily o kontrolu spisové služby a vůbec o institut státní kontroly a výrazně se zbyrokratizovaly v dobrém slova smyslu. Povinnosti vůči soukromoprávní sféře se objevily zcela nově, ze zákona, díky bouřlivému celospolečenskému rozvoji v této sféře. Národní archiv plní své konzultační povinnosti a vybírá archiválie u vrcholných orgánů politických stran, hnutí, odborů, organizací zaměstnavatelů, církví a náboženských společností, významných osobností atd. Dobrovolným úkolem se stalo zacho-

vání významných dokumentů zahraničních Čechů (spolupráce na místě, přejímání osobních i spolkových archivů ze zahraničí).

V Národním archivu existují 2 unikátní pracoviště v rámci celé České republiky – ústřední vědeckovýzkumné pracoviště na úseku preventivní péče, konzervace a restaurování archiválií (služba veřejnosti, krizové plánování, výzkum, stanoviska a metodika, školení včetně stáží z celého světa, mezinárodní dimenze - mise v Iráku, v Peru, spolupráce v rámci EU) a ústřední vědeckovýzkumné pracoviště pro uchování a zpřístupnění především elektronických dokumentů (Národní digitální archiv pro e-government a digitalizované archiválie).

Veškeré archivní činnosti jsou vzájemně podmíněné a silné potlačení některého segmentu se nevyplácí. Dozor na spisovou službu, státní kontrola v této oblasti, výběr archiválií včetně elektronických, evidence – to vše je základem fungování veřejné správy v období masivního rozvoje e-government. Klade se důraz na systémovost a poskytování všech druhů informací. Bohužel, již teď se toto jeví jako personálně poddimenzované, přičemž jde o prioritu ze všech povinností největší. Navíc se rozšíří předarchivní úsek o povinnosti vůči ministerstvu vnitra (dosud vykonával Archiv ministerstva vnitra, reorganizovaný na Archiv bezpečnostních složek, jež byl od těchto povinností osvobozen, neboť jeho poslání je úplně jiné.). Totéž je možno konstatovat k povinnostem vůči soukromoprávní sféře (pomoc při organizování spisové služby či evidencí dokumentů a výběr archiválií doma i v zahraničí). Směrem do zahraničí je zcela personálně nezajištěno.

Co se týče zpracování archiválií (tvorba vyhledávacích nástrojů a inventářů státního majetku), dávno víme, že na kvalitě a úplnosti „předarchivní“ činnosti závisí kvalita všech navazujících prací, tedy i této. Navíc je nutné urychlení především v souvislosti s ohromným rozvojem výzkumu soudobých dějin, se zájmem veřejnosti, publicistiky a médií vůbec o vyrovnání se s totalitní minulostí. Nelze však zastavit zpřístupnění pramenů z ostatních období. V případě Národního archivu jde vždy o klíčové informace, komplexní a zásadní. Protože je žádána informace pohotová a komfortní, je nutné urychlit konverzi starých inventářů do digitální podoby a zpřístupnit je na webu. Současně je třeba urychlit digitalizaci přímo archiválií a zpřístupnit je stejným způsobem (i jako ochranu před zničením archiválií nadměrným využíváním). Personálně jsme již za hranou zákona i v oblasti správy fondů, ostatní pokryto jen na úkor předešlého. Současné digitalizační projekty – listiny v mezinárodním projektu Monasterium, stará evidence obyvatelstva, katastrální a jiné mapy, fotografie, legionářské noviny, letáky z třicetileté války, katalogy – jsou personálně i finančně kryty na úkor ostatních nezbytností. Takto se připravuje i oborová bibliografie

a pracuje se na automatizaci knihovny, která by měla vrcholit vystavním katalogů on-line, což je nemožné díky liknavému více než ročnímu (ne)předávání sítě ze správy ministerstva do péče archivu.

Archiválie využívají prezenčně i absenčně občané, média, celá veřejná správa včetně justice. Ve vytěžování informací spočívá podstata archivu, na kvalitě a úplnosti předarchivní i zpracovatelské činnosti závisí úplnost a kvalita tohoto. Již několik let sledujeme enormní nárůst. I když se situace v oblasti odpovědí v písemné podobě částečně stabilizovala, přešla jen do jiné podoby okamžitých e-mailových informací, podkladů pro média, filmaře, politiky, publicisty, do podoby nezbytné spolupráce na významných projektech historiků i jiných vědeckých disciplín (projekt osudy německých antifašistů, veškeré podoby výzkumu a poznávání dějin po roce 1945 jsou jen špičkou ledovce). Denně vykonáme cca 120 kontaktů přímých i zprostředkovaných. Obrovské požadavky jsou na vyhledávání v evidencích členů KSČ. Další značné povinnosti vyplynou (opět jen pro Národní archiv) ze zákona o zřízení Ústavu pro studium totalitních režimů. Logicky z toho plyne, že využívání neprobíhá jen ve studovnách a že v žádném případě nelze utlumit. Jde o smysl existence archivu. Opět vše řešíme kumulováním povinností správců fondů.

Zodpovědnost vůči potomkům i za státní majetek vévodí péči o fyzický stav archiválií (viz výše celostátní i mezinárodní dimenze). Projevuje se i formou přípravy na krizové situace – krizové plánování není pro archiv jen povinností dle zákona. Restaurování, konzervování, bezpečnostní snímkování má svůj plán. Na křest ohněm čeká kurs doškolování restaurátorů pro ostatní archivy. Plánuje se další rozvoj – hromadné odkyselení archiválií. Jako služba veřejnosti i ochrana se chápe digitalizace archiválií.

K mimořádným úkolům pro celou společnost či obor náleží dokončení povinností vůči institucím a budoucím archiváliím Národního archivu v souvislosti s povodněmi v roce 2002. Dezinfekce i pro jiné resorty bude probíhat do roku 2009. Realizuje se i restaurování pro fond Statistický úřad, opravily se spisy z 1. pozemkové reformy ministerstva zemědělství. Státní soud z 50. let 20. století utopený v Praze – Troji resortem spravedlnosti včetně následných rehabilitačních spisů bohužel čeká na uvědomění si zodpovědnosti za škody.

Personální podmínky

V Národním archivu bylo k 31. 12. 2007 systemizováno 144 pracovních míst, z toho 80 míst archivářských (50 vysokoškolských, 30 středoškolských). K 1. 1. 2008 se počet systemizovaných míst však o 1 snížil na zá-

kladě rozhodnutí ministra vnitra o snížení počtu pracovních míst v resortu (archivář). Z téhož podnětu bylo jedno místo přeměněno na „digitalizátora“.

Evidence archiválií

K 31. 12. 2007 spravoval Národní archiv ve své základní evidenci celkem 1691 archivních souborů v rozsahu 118514,61 bm (oproti stavu k 31. 12. 2006 se jedná o nárůst o 52 archivních souborů a 2258,24 bm). V roce 2007 bylo provedeno celkem 904 aktualizací evidenčních listů NAD, které se týkaly 513 archivních souborů. 368 aktualizací bylo provedeno prostřednictvím vnějších a vnitřních změn, 536 aktualizací pak přímou editací evidenčních listů. Do evidence archivních pomůcek bylo v roce 2007 zapsáno celkem 19 nových archivních pomůcek (z toho bylo 15 pomůcek vyhotovených v Národním archivu a 4 pomůcky předané spolu s delimitovanými archiváliemi z jiných archivů), zrušeno bylo celkem 8 pomůcek. Do evidence vnějších přírůstků a úbytků bylo zapsáno celkem 179 vnějších změn uskutečněných v roce 2007 (tj. o 11 méně než v roce 2006). Celkem bylo evidováno 174 přírůstků (159 přírůstků výběrem a 15 přírůstků delimitací) a 5 úbytků.

Do druhotné evidence NAD předalo v roce 2007 údaje ze své základní evidence celkem 15 archivů a 4 kulturně vědecké instituce. Celkem 6 archivů předalo v roce 2007 Národnímu archivu 80 stejnopisů svých archivních pomůcek v listinné podobě.

Stejně jako v minulých letech oddělení předarchivní péče vedlo podle podkladů z ostatních odborných oddělení také lokaci archiválií uložených v archivním areálu na Chodovci a evidenci archiválií a dokumentů dezinfikovaných ethylenoxidem. Celkem bylo v roce 2007 vydezinfikováno 995,6 bm archiválií Národního archivu, 178,101 bm archiválií z jiných archivů a institucí (z toho 80 bm povodňových archiválií) a 200,7947 m³ vysušených dokumentů, které byly předány k dezinfekci na základě vládního usnesení č. 216 ze dne 3. 3. 2003.

Výběr archiválií

Vzestup množství převzatých archiválií ve skartačním řízení při téměř stejném počtu předávajících institucí jako v roce 2006 souvisí s rozsáhlými přejímkami od institucí rušených v roce 2007 a v předchozích letech. Pokračoval v již minulém roce nastoupený pozitivní trend, kdy instituce dříve z různých provozních a tradičních důvodů odmítající předávat své archiválie se uvolily poprvé nebo podruhé předávat do Národního archi-

vu. Koncem roku 2007 byl podruhé aktualizován na internetové stránce Národního archivu seznam veřejnoprávních původců v předarchivní péči 5. oddělení. Na pravidelných setkáních k předarchivní péči pořádaných odborem archivní správy a spisové služby MV a na následných jednáních s jednotlivými státními oblastními archivy pokračovalo upřesňování vzájemných kompetencí a spolupráce. Ke konci roku 2007 je evidováno v seznamu veřejnoprávních původců v předarchivní péči NA 339 původců.

Archiváři oddělení předarchivní péče provedli v roce 2007 výběr ve skartačním řízení a mimo skartační řízení u 49 (o proti r. 2006 pokles o 8 původců) veřejnoprávních institucí a sepsali při tom celkem 204 skartačních protokolů. Z tohoto počtu skartačních řízení bylo při 95 skartačních řízeních vybráno k trvalému uložení celkem 1089,5 bm archiválií, což činí 14,5% procent z celkového množství 7 489,5 bm dokumentů předložených k výběru.

Výběr mimo skartační řízení probíhal u řady soukromoprávních původců – fyzických i právnických osob. Z přírůstků je nutno zmínit dodatky k fondu historika Karla Bartoška, politika a politologa Zdeňka Mlynáře a jeho choti, socioložky Ireny Dubské, politika a publicisty Pavla Tigrida, dodatky k fondu Strany za životní jistoty, které nám poskytl režisér Otakar Skalski, archiv bývalého předsedy poslaneckého klubu KSČ Oldřicha Mandáka (převzali jsme jej na doporučení Josefa Tomeše z Masarykova ústavu AV ČR), divadelního umělce Vladislava Pietrase, první část archivu novináře Vladimíra Bystrova, předsedy Výboru „Oni byli první“ či dodatky k fondu Informační středisko mírových skupin. Kompletní přehled přírůstků za uplynulý rok přináší následující tabulka. Řada jednání s veřejnoprávními i soukromoprávními původci nebyla v roce 2007 ukončena a bude pokračovat v následujícím roce.

Přehled archivních souborů, ke kterým byly v roce 2007 převzaty archiválie

inverzně jsou vyznačeny soubory, jejichž EL NAD
byly v roce 2007 nově založeny

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Administrace státních statků Praha	230	1	0	1
Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha	1721	1	1,3	18
Aišman František	1698	1	0,12	1
Archiv Národního divadla, Praha	649	4	17,4	889
Archiv pražského arcibiskupství - velkostatek Rožmitál pod Třemšínem	119	1	0	1
Archivní registratura	241	3	9,25	77
Archivy českých zrušených klášterů za Josefa II.	33	1	0,05	1
Aristov Alexandr Michailovič	1679	1	0,12	1
Bartošek Karel	1581	2	1,12	102
BBC - česká redakce, Londýn, Praha	1686	1	0	14903
Bendová Eva	1694		0,12	1
Benediktini - klášter, Břevnov	35	3	1,23	37
Bouček Jaroslav	1471	1	2	81
Bystrov Vladimír	1732	1	0,65	4

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Česká filharmonie, Praha	1662	3	25	1640
Česká inspekce životního prostředí, Praha	1706	1	14	137
Česká konsolidační agentura, Praha	1702	1	3	21
Česká společnost pro zvelebování zahradnictví Praha	551	1	0,12	1
Česká správa sociálního zabezpečení, Praha	1549	1	0,3	10
Česká stomatologická komora, Praha	1626	1	5	41
Československá delegace při mezinárodních rozhraničovacích komisích, Hradec Králové	733	1	3,2	35
Československý plavební úřad, Praha	784	1	0,1	1
Český báňský úřad, Praha	1426	1	3,5	28
Český ekologický ústav, Praha	1598	1	5,5	56
Český normalizační institut, Praha	1665	1	1,5	5
Český úřad bezpečnosti práce, Praha	1689	2	25	230
Český úřad ochrany přírody, Praha	1720	1	0,2	4

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha	1656	1	3	36
Dubská Irena, PhDr., CSc.	1683	2	3,8	28
Energetický regulační úřad, Jihlava	1688	1	0,3	3
Fakultní nemocnice Motol, Praha	1685	1	1,2	13
Federální ministerstvo dopravy, Praha	1256	4	57,7	346
Federální ministerstvo kontroly, Praha	1707	1	0,6	5
Federální statistický úřad, Praha	1441	1	181	1421
Františkáni - provinciálát a konvent, Praha	38	5	6,35	185
Generální ředitelství cel Ministerstva financí ČR, Praha	1570	1	0,01	1
Informační středisko mírových skupin, Praha	1429	1	0,12	1
Institut hygieny a epidemiologie, Praha	1286	1	1,1	4
Institut klinické a experimentální medicíny II, Praha	1612	1	3,8	36
Institut kontroly, Praha	1175	1	0,48	4
Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha	1586	1	2,8	30
Justiční škola, Kroměříž	1693	1	0,7	6

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Kancelář pro oběti nacismu Česko-německého fondu budoucnosti, Praha	1733	2	311,5	3750
Karlsson Blanka, PhDr., PhD.	1371	1	0,5	4
Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, Praha	1687	1	2,2	8
Konsolidační banka, s. p. ú., Praha	1703	1	68,5	523
KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha	1261	1	4,5	31
Laterna magika, Praha	1584	1	2,5	22
Májová Stella - fotodokumentace	1682	1	0,2	200
Mandák Oldřich, JUDr.	1731	1	0,24	3
Metalimex, organizace zahraničního obchodu, Praha	1135	1	3	98
Ministerstvo dopravy ČR, Praha	1602	2	4,6	42
Ministerstvo financí ČR, Praha	1603	1	11	121
Ministerstvo financí ČSR, Praha	1277	1	2	13
Ministerstvo hospodářství ČR	1292	2	5,5	47
Ministerstvo kultury ČR, Praha	1576	1	18,5	97
Ministerstvo kultury ČSR/ČR, Praha	995	1	5	29

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha	1719	1	55	481
Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha	1511	1	0,02	1
Ministerstvo průmyslu ČSR, Praha	1667	2	18	143
Ministerstvo spotřebního průmyslu, Praha	1174	1	0,2	2
Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha	980	3	35,1	290
Ministerstvo státní kontroly II, Praha	1566	1	14,04	117
Ministerstvo stavebnictví, Praha	1148	3	6,55	68
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Praha	1734	1	0	17
Ministerstvo vnitra ČR, Praha	1285	2	20,75	167
Ministerstvo vnitra ČSR/ČR, Praha	1442	1	2	15
Ministerstvo zdravotnictví ČR, Praha	1533	2	6,8	80
Ministerstvo zdravotnictví ČSR, Praha	966	1	2,2	15
Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha	1658	3	0,61	5
Mlynář Zdeněk, Prof. JUDr.	1423	2	2,5	39

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Náboženská matice, Praha	504	1	1,3	10
Nakladatelství dopravy a spojů, Praha	1234	2	8,65	29
Národní bezpečnostní úřad, Praha	1600	1	0,4	3
Národní centrum podpory zdraví, Praha	1675	1	50,6	1503
Národní informační středisko ČR, Praha	1491	2	14,5	110
Nejvyšší kontrolní úřad, Praha	1565	1	9,48	79
Nejvyšší soud ČSR, Praha	1042	1	58	447
Pietras Vladislav	1681	1	0	2
První světová válka	1676	1	2	1962
Racionalizační a experimentální laboratoř, Praha	1606	1	0,02	1
Revmatologický ústav, Praha	1523	1	2	22
Ředitelství silnic a dálnic ČR, Praha	1709	1	2,5	22
Sbírka dokumentace Josefa Tomeše	1485	2	4,74	38
Sbírka map a plánů Národního archivu	324	2	1,01	137
Sbírka Rok 1968	1332	1	0,12	49
Sbírka výstřižků	1205	1	0,5	4
Sládek Oldřich, PhDr., CSc.	1305	1	6	37

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Správa chráněných krajinných oblastí ČR, Praha	1563	1	0,9	14
Správa sboru nápravné výchovy, Praha	1041	1	1	7
Správa železniční dopravní cesty, s. o. - Stavební správa Praha	1633	1	2,1	18
Stabilní katastr, Praha	56	1	0,2	6
Stachevič Michail Sergejevič	1680	1	0,24	2
Státní fond životního prostředí, Praha	1608	1	16,7	135
Státní opera Praha	1663	1	4	29
Státní plavební správa, Praha	1359	1	1	10
Státní prokuratura, Praha	1038	1	7	17
Státní ústav pro kontrolu léčiv, Praha	1640	1	1,2	11
Státní zdravotní ústav II, Praha	1674	1	0,6	5
Státní zemědělská a potravinářská inspekce, Brno	1696	2	22,5	256
Strana za životní jistoty, Praha	1605	1	0,6	5
Svaz architektů ČSSR, Praha	1407	1	3,5	26
TERPLAN, Praha	1454	1	0,3	3
Tigríd Pavel	1548	1	0,2	2
Tuček Jiří	1698	1	0,12	2

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Úřad pro civilní letectví, Praha	1601	1	28	227
Úřad pro normalizaci a měření, Praha	859	1	7,5	59
Úřad pro státní informační systémy, Praha	1621	2	19,26	185
Úřad vlády ČR, Praha	1284	3	82,5	571
Ústav hematologie a krevní transfuze, Praha	1613	1	0,2	4
Ústav pro péči o matku a dítě, Praha	1506	1	0,12	1
Ústav zdravotnických informací a statistiky II, Praha	1544	4	1,35	8
Ústav zdravotnických informací a statistiky, Praha	1280	1	0,25	2
Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací	1512	1	1,92	16
Ústředí výpočetní techniky dopravy, Praha	1230	1	8,01	52
Ústřední matice školská, Praha	690	1	0,06	6
Ústřední správa železnic, Praha	1379	1	2,8	23
Větrovský Josef	1692	1	0,12	1
Věžeňská služba ČR, Praha	1588	2	2,85	24
Vrchní soud Praha	1684	2	3,62	29

Název archivního souboru	Číslo NAD	Počet přírůstků	Počet bm	Počet EJ
Všeobecná fakultní nemocnice, Praha	1700	1	117,5	1294
Výbor Oni byli první	1497	1	0,75	6
Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy Praha	1664	1	0,1	2
Výzkumný ústav odborného školství, Praha	989	1	0,2	1
Výzkumný ústav tuberkulózy a respiračních nemocí, Praha	1699	1	8,5	11
Zitta František, Ing.	1704	1	1	8
zrušen ke dni 12.9.2007: Františkáni Hejnice	1690	1	0,2	6
zrušen ke dni 12.9.2007: Františkáni Kadaň	1691	1	1,55	72
Židovské kontrolní matriky	144	1	0,12	1
Celkem: 129 archivních souborů (z toho 37 nových)		174	1498,95	34485

Zpracování archiválií

Zpracování archivních pomůcek pokračovalo podle plánu práce. V roce 2007 byly schváleny a zapsány do evidence tyto archivní pomůcky:

- Mezinárodní společnost lůžkových vozů a velkých evropských expresních vlaků, a. s., reprezentace pro ČSR (1900) 1920–1972 (1997), Marie Bulínová, Miroslav Kunt, Martina Neradová, inventář, 2006, 14 s., ev. č. pom. 1638.
- Soupis vybraných bohemik z bývalého Ústředního státního archivu v Postupimí 1934–1945, Jaroslav Pažout, Zdeňka Kokošková, dílčí inventář, 2006, 1 s., ev. č. pom. 1639.
- Studentské nadace, Praha 1633–1910, Jan Lhoták, inventář, 2006, 45 s., ev. č. pom. 1640.
- Ústřední církevní nakladatelství 1955–1990, Markéta Vacková, Pavel Katrenčík, inventář, 2006, 7 s., ev. č. pom. 1641.
- Hemerka ze Stanmíru, August (1883) 1889–1924 (1971), Zdeňka Lebedová, inventář, 2006, 9 s., ev. č. pom. 1642.
- Cerha Josef, JUDr. (1874) 1885–1950 (1983), Romana Kmočová, Lenka Malá, inventář, 2006, 26 s., ev. č. pom. 1643.
- Židovské matriky 1784–1949 (1960), kolektiv, inventář, 1994, 325 s., ev. č. pom. 1646.
- Zemský školní úřad Praha (1817) 1851–1854 (1860), Kristýna Hladíková, inventář, 2007, 12 s., ev. č. pom. 1649.
- Nový Rostislav, doc. PhDr., CSc. 1943–1996, Ivan Michálek, Jan Kahuda, inventář, 2006, 55 s., ev. č. pom. 1650.
- Sběrka Československé školy ve Velké Británii (1939) 1941–1945 (2005), Judith Wolt, John Wolt, Alexandra Blodigová, inventář, 2006, 22 s., ev. č. pom. 1651.
- Davídek Václav, PhDr. (1875) 1913–1993, Lukáš Dudek, inventář, 2006, 32 s., ev. č. pom. 1652.
- Soupis dokumentů týkajících se povyšování obcí na městečka a města z fondů Národního archivu (1832) 1856–1918, Jan Krlín, soupis dokumentů, 2007, 31 s., ev. č. pom. 1653.
- Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha. Administrace toskánských statků, spisové pododdělení společné 1482–1850 (1879), Jiřina Juněcová, dílčí inventář, 2007, 90 s., ev. č. pom. 1654.

- Sčítání obyvatelstva v roce 1939, Jaroslav Pažout, inventář, 2007, 238 s., ev. č. pom. 1657.
- Poradní sbor pro otázky hospodářské, Praha (1905) 1920–1938 (1939), Monika Sedláková, Jaroslav Pažout, inventář, 2007, 33 s., ev. č. pom. 1658.

Řada dalších pořádacích prací pokračovala průběžně a bude ukončena v příštích letech. Jednalo se zejména o pořádání a inventarizaci následujících archivních souborů nebo jejich částí:

I. oddělení (Židovské kontrolní matriky; Archiv země České).

II. oddělení (Prezidium ministerské rady Vídeň; Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků. Administrace toskánských statků – listiny; Staré montanum; Teoretická zkušební komise státních zkoušek Praha; Zemská úřadovna pro ovoce a zeleninu Praha; Intendance českého zemského divadla Praha; České místodržitelství – všeobecné, sign. 13 – obecní záležitosti; České místodržitelství – všeobecné, sg. 20 – vystěhovalectví; Horní úřad Mladá Vožice -Tábor a Horní soud Příbram).

III. oddělení (Archiv Huberta Ripky; Úřad říšského protektora – státní tajemník K. H. Frank; Prezidium ministerské rady – protokoly schůzí 13. československé vlády; Policejní ředitelství Praha II (1941-1950).

IV. oddělení (Ministerstvo zdravotnictví 1945-1968; ÚV KSČ – kancelář generálního tajemníka Gustáva Husáka; ÚV KSČ – kancelář tajemníka Oldřicha Švestky; Ústřední národní pojišťovna; Státní ústav památkové péče a ochrany přírody; Národní sčítání 1950; Úřad předsednictva vlády – vládní usnesení; Ministerstvo vnitřního obchodu; Federální statistický úřad)

VI. oddělení (Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv III; Archiv Syndikátu novinářů; Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor; Rodinný archiv toskánských Habsburků – Leopold II., Ludvík Salvátor, Sběrka map a plánů; Beran Rudolf; Nikolajev Semjon Nikolajevič, JUDr.; Ústřední sdružení úředníků, učitelů a zřízců agrární strany; Sběrka staničních kronik)

VIII. oddělení (Sběrka pozitivů; Sběrka negativů; Sběrka mikrofilmů; Balkanpress; Fotoarchiv ČTK; Archiv České strany národně sociální – obrazové a zvukové záznamy; První světová válka; Fotoarchiv K. H. Franka; Alexandrijské mikrofilmy; Zvukové nahrávky radionaslouchací služby; Sběrka zvukových nahrávek ÚV KSČ; Sběrka gramofonových desek)

V roce 2007 pokračoval projekt retrospektivní konverze archivních pomůcek. Bylo digitalizováno 80 archivních pomůcek. Cílem retrospektivní

konverze je v roce 2008 všechny archivní pomůcky k archivním souborům půjčovány na Chodovci zpřístupnit na internetu v aplikaci Badatelna.cz (prezentace dat JanusArchiv), kde budou napojeny na evidenci NAD. Na stránkách NA je nyní zpřístupněno 39 pomůcek zpracovaných většínou v programu JanusArchiv.

Tematické soupisy

Práce na Soupisu pečetí pokračovaly podle plánu. Bylo popsáno celkem 1 680 ks pečetí z fondů Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., Křižovníci s červenou hvězdou, České gubernium – listiny, Archiv pražského arcibiskupství – listiny a Benediktini Břevnov.

Využívání archiválií

V uplynulém roce studovalo ve studovně 1. oddělení 955 badatelů (884 domácí, 71 cizinci), kteří zde vykonali 6 341 návštěv (5 960 domácí, 381 cizinci). V centrální badatelně bylo vystaveno celkem 1504 badatelských listů pro 1437 badatelů, kteří archiv navštívili při 5833 návštěvách. Nejvíce se zapůjčovaly archiválie z fondů ÚV KSČ.

Správní činnosti

V roce 2007 bylo v elektronickém podacím deníku evidováno celkem 4094 čísel jednacích. Z celkového počtu bylo 1411 rešerší pro úřední potřebu a 1064 rešerší pro soukromé účely. Tyto činnosti v masivní míře zasahují především dvě oddělení archivu, jež spravují archiválie z období let 1918–1992.

Nižší množství žádostí oproti minulému roku bylo zaznamenáno u agendy týkající se věznění, případně nuceného pracovního nasazení v době nacistické okupace (108 ks žádostí). Stabilizovalo se množství dotazů na zjišťování národnosti a státního občanství. V naprosté většině se jednalo o dotazy státních úřadů či orgánů samosprávy. Vzhledem k tomu, že více než polovina dotazů se týká občanů, kteří v minulosti žili i v Praze, je tato agenda úzce spojena se zjišťováním posledního pražského bydliště osob. Často se provádí i z důvodu majetkového šetření, případně i kompletního dědického řízení (404 ks žádostí), u níž rovněž jako tazatelé převažují instituce. Naopak žádosti o zjištění národnosti a státního občanství ze sčítacích operátů (213 ks žádostí) předkládají ve velké většině soukromé osoby, které potřebují nejčastěji potvrdit českou nebo německou národ-

nost. Časově velmi náročné jsou různé žádosti institucí i soukromých osob o zjištění údajů ze zemědělsko-lesnických fondů (148 ks žádostí), ale i obecné dotazy na nemovitý majetek osob, rodin, korporací i státních institucí (89 ks žádostí). I nadále se prováděly rešerše k neznámým občanům, po nichž pátral Český červený kříž na základě dotazů z celého světa (75 ks žádostí). Kromě zmíněných agend se znovu vyhledávaly podklady k některým restitučním kauzám a prováděly se různé jednotlivé rešerše k různým specifickým problémům.

Nahlédací agenda v archivních fondech z období 1945–1992 se příliš nezměnila, zůstala značně složitá a různorodá, byť oproti roku 2006 poklesla o více než 200 žádostí (1387 písemných žádostí). Byla dokončena agenda odškodnění za smrtelná zranění a ublížení na zdraví v souvislosti se vstupem vojsk cizích armád do Československa v roce 1968. Agenda směřující do zemědělských fondů představovala u řady žádostí opět dohledání až několika desítek katastrálních území, případně jednotlivých parcel u obecního i státního majetku. Při využívání kartotéky ÚV KSČ jsme pro 11 žádostí ztotožňovali 491 osob. Bylo vyřízeno 299 požadavků na poskytnutí údajů o národnosti a státním občanství, 334 restitučních případů týkajících se pozemků, lesů a zemědělského majetku vůbec, 169 žádostí o potvrzení délky věznění po roce 1945, 27 požadavků v souvislosti s bezpečností prověrkou osob - zák. č. 148/1998 Sb., 32 složitých rešeršních úkolů resortu MV (ÚDV), 34 restitučních případů průmyslového majetku a rovněž movitostí zabavených z rasových důvodů v období 2. světové války, 38 potvrzení studia a zaměstnání, 409 ostatních požadavků různého charakteru - oblast památkové péče, kultury, školství, zdravotnictví a sociální péče, církevních záležitostí, členství v KSČ, 45 odškodnění občanů podle zák. č. 203/2005 Sb. (rok 1968).

Výstavy

Vlastní výstavy (spolupořadatel Národní archiv)

- Symboly České republiky (Úřad vlády ČR, Praha, Hrzánský palác Praha)
- Back To One's Roots (Madison, USA, přenesení výstavy z roku 2005 na žádost sdružení amerických krajanů CGSI).
- Příběhy bezpráví – z vězeňských spisů (Člověk v tísni, Praha, Václavské náměstí, v rámci 3. ročníku projektu Jeden svět na školách)
- Memoriální expozice týkající se persekuce církví 1948–1989 (Konfederace politických vězňů, klášter premonstrátů v Teplé).

Spolupráce a zápůjčky exponátů

- Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800 (Archiv hlavního města Prahy a Muzeum hlavního města Prahy ve spolupráci s firmou BVA, Praha, Clam-Gallasův palác)
- Dějiny parlamentarismu (Senát Parlamentu ČR)
- Albrecht z Valdštejna a jeho doba. (Senát Parlamentu České republiky, Vojenský historický ústav Praha a Národní muzeum, Praha, Valdštejnská jízdárna)
- Básník a král – Bohuslav Hasištejnský v zrcadle jagelonské doby. (Správa Pražského hradu, Praha, Císařská konírna Pražského hradu)
- 650. výročí založení Královské kolegiální kapituly Nanebevzetí Panny Marie na hradě Karlštejně (Královské kolegiální kapituly Nanebevzetí Panny Marie na hradě Karlštejně, hrad Karlštejn)
- Bavorsko – Čechy: 1 500 let sousedství. (Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst, Haus der Bayerischen Geschichte, Zwiesel)
- Clam-Gallasův palác. Johann Bernhardt Fischer von Erlach. Architektura – umělecká výzdoba – život rezidence. (Hlavní město Praha a Archiv hlavního města Prahy, Praha, Clam-Gallasův palác)
- Zaniklé chrámy – živá hudba. (Národní muzeum v Praze, Praha, České muzeum hudby)
- Z rodinného archivu toskánských Habsburků. Výstava ke 160. výročí narození Ludvíka Salvátora. (Město Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, zámek Brandýs nad Labem)
- Codex Gigas (Národní knihovna v Praze).
- Tentokrát to bouchne – dokumenty k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)
- Spolužití Čechů, Židů a Němců na Šumavě (expoziční v obnovené synagoze v Hartmanicích u Sušice)
- Valdická kartouza – klášter a věznice (Regionální muzeum a galerie Jičín – muzeum hry, Jičín)
- Expozice k dějinám těžby uranu (Památník Vojna, Příbram).
- Italia e mare (Italský kulturní institut v Praze).

- Sovrani nell giardino d'Europa. Pisa e i Lorena tra XVIII e XIX secolo (Pisa)
- Daring to Resist: Jewish Defiance in the Holocaust. (Museum of Jewish Heritage, New York.)

Exkurze

V rámci propagační činnosti bylo realizováno v centrální budově na Chodovci celkem 29 exkurzí s celkovým počtem účastníků 592. Na 1. oddělení bylo zajištěno 24 exkurzí s celkovým počtem 406 osob. Jako tradičně převažovaly exkurze pro posluchače vysokých škol.

Webové stránky

Internetové stránky na doméně nacr.cz stejně jako stránka Národního archivu v rámci webu Ministerstva vnitra byla pravidelně aktualizována. Byla vytvořena internetová výstava k projektu „Antifa“ a aktualizována stránka v angličtině. Kromě veřejných stránek byly v roce 2007 zcela graficky změněny intranetové stránky a vlastními silami začalo dle koncepce informačního systému programování celého intranetového portálu.

Knihovna

Knihovna Národního archivu plnila v roce 2007 úkoly v oblasti péče o historické knihovní fondy a sbírky, svěřené jí do správy a úkoly v oblasti tvorby oborově zaměřeného knihovního fondu, tj. na úseku doplňování fondu o dokumenty dané tematickým profilem knihovny a na úseku jejich zpracování a zpřístupňování, zajišťovala svůj podíl v oblasti tvorby informačního oborového fondu, tj. na úseku oborové bibliograficko-dokumentační činnosti a vydávání oborových bibliografií. V roce 2007 byl zkušební provoz zaměřen především k exitu „Bibliografie českého archivnictví“, který byl odzkoušen sestavením zkušebních a ověřovacích soupisů za rok 2004 a 2005. Velký blok času byl i v roce 2007 věnován redakci katalogů, která v některých případech zároveň probíhá i jako příprava katalogů ke skenování a k indexaci záznamů, za účelem připojení jejich elektronické verze v podobě „Obrázkových katalogů“ do vyhledávání v prostředí RELIEF na Intranetu knihovny (tj. na Intranetu NA a s výhledem roku 2008 již snad konečně i na internetu) - a ve většině případů pak probíhá formou průběžné péče o katalogy nebo formou jednorázových redakčních akcí

(katalogy příručních knihoven, předmětové klasické katalogy a katalogy seriálů k dílčím fondům knihovny). Zpracovávání dílčích fondů knihovny bylo opět spojeno s rozbořením fondů a sbírek knihovny (Knih. Piaristická, Sběrka novin, Knih. Svazu protifašistických bojovníků, Knih. Kybalova, Knih. Valdštejnská a fondu Mediatéka).

Stav knihovního fondu k 31. 12. 2007 je po přičtení objemu počtu přírůstků knihovních jednotek za rok 2007 a přírůstků svázaných novin za léta 2000-2007 cca 486.552 knihovních jednotek.

Vědecký výzkum

Elektronické dokumenty, archivní standardy

Dne 29. 6. 2007 byla podepsána se společností ICZ a.s., která vzešla z veřejné soutěže, smlouva na dodávku Projektu pracoviště pro dlouhodobé ukládání a zpřístupňování dokumentů v digitální podobě. Harmonogram stanovil, že vypracovaný Projekt bude předložen do 7 měsíců od podpisu této smlouvy. Až na drobné odchylky způsobené např. zapracováním výsledků připomínkového řízení normy MoReq2 se harmonogram dařilo vcelku plnit. Předkládané průběžné zprávy byly před akceptací pracovníky úseku informatiky připomínkovány a projednány s dodavatelem. Odborem archivní správy a spisové služby byl připraven návrh usnesení vlády k výstavbě digitálního archivu, který úsek informatiky připomínkoval. Do konce roku 2007 však toto usnesení nebylo postoupeno do vlády, i když prošlo meziresortním připomínkovým řízením. Ministerstvo vnitra také prezentovalo objekt, kde by mohlo být zřízeno vzdálené úložiště digitálního archivu.

Národní archiv je příjemcem podpory vědy a výzkumu od Ministerstva vnitra na téma „Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě“ (VE2007200904) týkající se především popisných standardů a jejich praktické implementace. Řešitelem tohoto úkolu je Ing. Miroslav Kunt a jsou do něho zapojeni kromě 3 pracovníků úseku informatiky Národního archivu i zástupci Archivu hlavního města Prahy a hlavních dodavatelů archivního software - firem NetPro Systems, s.r.o. a Bach Systems, s.r.o. Přes pozdní přidělení finančních prostředků byla zpracována řada podpůrných studií (např. k problematice komunikačního standardu OAI-PMH v archivnictví, k autoritním záznamům aj.), přeloženy normy ISAD(G) a ISAAR(CPF) a vytvořen jednoduchý prezentační prohlížeč pro data archivních pomůcek uložených dle XML standardu vydaného Odborem archivní správy a spisové služby.

Také byly realizovány dvě velké zahraniční cesty na přední pracoviště zabývající se popisnými standardy: do Kongresové knihovny ve Washingtonu a do archivů v Sydney, Melbourne a Singapuru.

Péče o fyzický stav archiválií

V rámci Bezpečnostního výzkumu Podprogram II. „Výzkum pro řešení ochrany a zabezpečení archiválií v klasické a elektronické podobě“ byly získány dva grantové úkoly z oblasti péče o fyzický stav archiválií:

- Monitorování plyných polutantů v depozitářích státních archivů České republiky a způsoby jejich odstranění
- Zpracování postupu na záchranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění (č.j. OKO-136-3/A-2007).

V Národním archivu byly dále řešeny další výzkumné úkoly z oblasti péče o fyzický stav archiválií:

- Vliv vybraných organických rozpouštědel na odstraňování mastných skvrn z papíru a Studium vlivu α -amylázy na škrobová lepidla používaná při restaurování papíru
- Výběr vhodného lepidla a fixačního prostředku při restaurování kolodiových fotografií
- Vplyv neutralizácie metoxymagnesiummetylkarbonátem na stabilitu historických dokumentov a Študium stability arylmetanových farieb
- Atlas papírenských vláknin
- Vlastnosti archivních papírů TUMBA, TERVAKOSKI a PRIME ARCHIVAL
- Vliv ozonizace na fyzikálně-chemické vlastnosti archiválií

Historie, pomocné vědy historické, dějiny správy

V roce 2007 byly řešeny v Národním archivu tyto projekty:

- Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postíženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu ve smyslu usnesení vlády České republiky č. 1081 ze dne 24. 8. 2005, zadaného Minis-

terstvem zahraničních věcí. Informace o strukturovaném projektu a jeho jednotlivých etapách a výsledcích byly průběžně zveřejňovány.

- Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století, grantový projekt GA ČR, reg. č. 409/05/2078. Projekt byl v roce 2007 ukončen (viz samostatná zpráva).
- Dokumenty čs. zahraniční politiky (1940-1941), sv. 2, edice, grantový projekt MZV ČR (ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů a Historickým ústavem AV ČR)
- Zápisy ze schůzí londýnské vlády za období 1940-1941 (1.-43. vláda), edice, grantový projekt GA ČR (ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR a Masarykovým ústavem – Archivem Akademie věd ČR)
- Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Perzekuce, opozice a nezávislé iniciativy v Československu v letech 1977–1989, grantový projekt GA ČR (ve spolupráci s Libri prohibiti. Nezávislou knihovnou a čítárnou)
- Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989 (ve spolupráci s Kabinetem dokumentace a historie Institutu vzdělávání vězeňské služby ČR)
- Biografický slovník funkcionářů KSČ v letech 1921–1989 (ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů)
- Slovník třídní justice z období 1948–1955

Pracovníci archivu se aktivně účastnili řady odborných konferencí doma i v zahraničí. Podle schváleného plánu byly realizovány rovněž zahraniční služební cesty.

Pedagogická činnost

Na jaře roku 2007 probíhal v prostorách Národního archivu kurz spisové služby realizovaný katedrou pomocných věd historických a archivního studia FF UK ve spolupráci s Národním archivem. Na podzim 2007 byla opět zahájena pravidelná výuka archivnictví pro studenty bakalářského a magisterského studia archivnictví FF UK. Na výuce se podílejí pracovníci téměř všech oddělení. Pracovníci oddělení péče o fyzický stav archiválií se podíleli na výuce studentů Střední průmyslové školy grafické v Praze, Ústavu chemické technologie restaurování památek VŠCHT v Praze, Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové.

Preventivní péče o archiválie a průzkumy jejich fyzického stavu

V rámci zajišťování preventivní péče o archivní fondy průběžně probíhaly průzkumy fyzického a mikrobiologického stavu archivních fondů dle požadavků správců fondů. Dále byl zahájen systematický průzkum archivních fondů obsahujících fotodokumenty. Do konce roku 2007 bylo zkontrolováno přibližně 40% fondů 8. oddělení.

V mikrobiologické laboratoři bylo provedeno 443 mikrobiologických stěrů, u pozitivních nálezů provedena identifikace mikroorganismů; 87 stěrů u povodňových materiálů (zde bylo prováděno širší spektrum analýz, včetně identifikace bakterií).

Konzervování a restaurování archiválií

Na obou pracovištích probíhaly konzervátorské a restaurátorské práce podle kontinuálního plánu i urgentní záchranné práce. Jejich součástí bylo i restaurování archiválií poškozených při povodních v roce 2002. Značnou publicitu přineslo Národnímu archivu restaurování soudních spisů z procesu s Miladou Horákovou.

Bezpečnostní snímkování a reprografie

Bezpečnostní snímkování doznalo, při stejném počtu pracovníků, obrovský nárůst: rok 2004 - 41.910, rok 2005 - 87.791, rok 2006 - 183.708, rok 2007 - 199.927 políček mikrofilmu. Bylo dokončeno pořizování bezpečnostních mikrofilmů z fondů Apelační soud (29 kn., 6 557 fol.) a Desky Hejtmanství německých lén (143 knih). Dále pokračovalo mikrofilmování Židovských kontrolních matrik (150 kn.). Průběžně pokračovalo i zhotovování nových bezpečnostních negativů listin u řádových archivů. Pokračovalo bezpečnostní snímkování originálů protokolů schůzí vlád československé republiky uložených v archivním fondu Prezidium ministerské rady. Přibyly i schůze protektorátních vlád až do počátku roku 1942.

Digitalizační práce

Pokračovala zakázkovým způsobem digitalizace fondu Stabilní katastr-indikační skici zahájená koncem r. 2005. V uplynulém roce bylo digitalizováno 789 kartenů indikačních skic a pořízeno 224 studijních DVD, které byly následně zkontrolovány gestorem úkolu. Lze tedy konstatovat,

že v současné době máme již k dispozici 1136 kartonů (z celkového počtu 1600) digitalizovaných indikačních skic na 295 studijních DVD pro kraje Hradecký, Chrudimský, Kouřimský, Klatovský, Litoměřický, Loketský, Plzeňský a částečně pro kraj Čáslavský.

V rámci mezinárodního projektu Monasterium, podporovaného EU v rámci programu Culture 2000, proběhla příprava digitalizace 9 253 ks církevních a jiných listin po r. 1526 (fondy: Archivy zrušených klášterů, Augustiniáni, Benediktini Břevnov, Benediktini Emauzy, Dominikáni, Františkáni, Kapucíni, Křižovníci s červenou hvězdou, Maltézští rytíři, Premonstráti, Archiv pražského arcibiskupství, Kapitula vyšehradská, Kapitula Všech svatých, Jesuita, Milosrdní bratři, Piaristé, Voršilky, Finanční prokuratura, České gubernium, Desky zemské, Česká dvorská kancelář, České oddělení dvorské komory, Archiv České koruny). S projektem Monasterium a s výsledky digitalizačních prací realizovaných na 1. oddělení byla seznámena široká veřejnost na workshopu konaném 10. 10. 2007 v zasedacím sále na Chodovci za účasti rakouských partnerů.

Úspěšně pokračoval projekt digitalizace konskripcí pražského policejního ředitelství. V roce 2007 bylo nafotografováno 177 kartonů, tj. cca 170 000 snímků. Editováno bylo 185 kartonů tj. cca 600 000 záznamů. Na internetu zpřístupněno 122 kartonů tj. cca 400 000 záznamů.

Koncem roku 2007 byla zkušebně zahájena digitalizace fondu Německé státní ministerstvo.

Publikační činnost Národního archivu a jeho pracovníků za rok 2007

Olga Pospíšilová

Články a recenze

BACÍLKOVÁ, Bronislava: Poškození fotografické citlivé vrstvy plísněmi a ošetření vytvrzovacími látkami. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006 : sborník referátů. – 1. vyd.– Praha : Národní archiv v Praze, 2007, s. 200–213.

BARTLOVÁ, Lenka – PAULUSOVÁ, Hana: Restaurování dvou miniatur poškozených při povodni. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006 : sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 258–261.

BARTLOVÁ, Lenka – PAULUSOVÁ, Hana: Restaurování erbovníku z fondu Rodinný archiv Metternichů. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006 : sborník referátů. – 1. vyd. – Praha : Národní archiv v Praze, 2007, s. 280–286.

BARTŮŠEK, Václav: [České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu. Díl 2]. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 31 (1. 8. 2007), s. 3. Rec na: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu. Díl 2 / Zdeněk Měřínský. –Praha: Libri, 2006. – 997 s.

BARTŮŠEK, Václav: [Knihy na dvoře Rožmberků]. In: Knihovna. – Roč. 17, č. 1 (2006), s. 81–82. Rec na: Knihy na dvoře Rožmberků / Lenka Veselá. – Praha: Scriptorium, 2005. – 359 s.

BARTŮŠEK, Václav: [Soupis rukopisů Západočeského muzea v Plzni]. In: Knihovna. – Roč. 17, č. 2 (2006), s. 77–78. Rec na: Soupis rukopisů Západočeského muzea v Plzni / Jaromír Linda. – Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2004. – 216 s., Ll., tab. obr. příl.

BARTŮŠEK, Václav: [Stopy dějin pod Blaníkem: pocta Jiřině a Erichu Rennerovým ...]. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 2 (2007), s. 142–143. Rec na: Stopy dějin pod Blaníkem: pocta Jiřině a Erichu Rennerovým od jejich přátel a žáků / k vyd. přípr. Luboš Velek. – České Budějovice: Státní oblastní archiv v Praze, 2006. – 179 s.

BARTUŠEK, Václav: Archeologové a Podblanicko. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 19 (7. 5. 2007), s. 3. Rec na: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných vědních oborů / Karel Sklenář. – Praha: Libri, 2005. – 726 s.

BARTUŠEK, Václav: Co prozradí Malá encyklopedie Velikonoc. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 14 (4. 4. 2007), S. 3. Rec na: Malá encyklopedie Velikonoc / Valburga Vavřínová. – Praha: Libri, 2006. – 379 s.

BARTUŠEK, Václav: Což chvilku nahlédnout do archivu? In: Jiskra. – Roč. 48, č. 8 (21. 2. 2007), s. 3. Rec na: Průvodce po archivních fondech a sbírkách: Státní ústřední archiv v Praze. Díl I. Sv. 3 / kol. aut. pod vedením Aleny Pazderové. – 1. vyd. – Praha : Odbor archivní správy MV ČR, 2005. – 437 s.

BARTUŠEK, Václav: Jak se vyučovala matematika na piaristických školách v Benešově před školními reformami Marie Terezie do roku 1778. In: Výroční zpráva Gymnázia Benešov: školní rok 2005–2006. – Benešov: Gymnázium Benešov, [2007], s. 26–28.

BARTUŠEK, Václav: Kde se rodí knihy? In: Jiskra. – Roč. 48, č. 26 (27. 6. 2007), S. 3. Rec na: Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006 / Jan Halada: Libri, 2007. – 378 s., 4 s. mp. příl.

BARTUŠEK, Václav: Měli bychom si opravit v Kalendáriu z dějin školy. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 46 (14. 11. 2007), s. 3.

BARTUŠEK, Václav: Nad dílem rakouského osvícenského knihovníka a bibliografa Michaela Denise (podle exemplářů z Národního archivu). In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2006: sborník z 15. odborné konference, Olomouc, 22. – 23. listopadu 2006. – Brno: Sdružení knihoven ČR: Vědecká knihovna v Olomouci, 2007, s. 215–222.

BARTUŠEK, Václav: Nad zajímavou příručkou k českým církevním dějinám. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 44 (31. 10. 2007), s. 3. Rec na: Příručka českých církevních dějin. Díl 2., Doba románské katolicity (1000–1200) / Bohumil Zlámal. – Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2005–2006. – 364 s., 239 s.

BARTUŠEK, Václav: Osobnosti Podblanicka v Biografickém slovníku českých zemí – Bi–Bož. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 18 (2. 5. 2007), S. 3. Rec na: Biografický slovník českých zemí. Sv. 5, Bi–Bog. – Praha: Libri, 2006; Rec na: Biografický slovník českých zemí. Sv. 6, Boh–Bož. – Praha: Libri, 2006.

BARTŮŠEK, Václav: Seminář a výstava k 375. výročí příchodu piaristů do českých zemí. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 511–516.

BARTŮŠEK, Václav: Výstava Slavné osobnosti ve fondech středočeských archivů. In: Jiskra. – Roč. 48, č. 23 (6. 6. 2007), s. II.

BENEŠOVÁ, Emilie: Paměť národa. [Část 8]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 8 (2007), s. 38–39.

BLODIGOVÁ, Alexandra: Archiv Svazu Čechů v Chorvatsku. In: České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů: sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympózia konaného ve dnech 27. – 28. června 2006 v Českých Budějovicích v rámci 23. světového kongresu Československé společnosti pro vědu a umění / k vyd. přípr. Milena Secká, Jiří Křestřan, Jan Kahuda. – Praha: Národní archiv, 2007, s. 163–170.

BLODIGOVÁ, Alexandra: Týden zahraničních Čechů – úspěšný návrat k tradici. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 1 (2007), s. 25–27.

BOUBLÍK, Jan: Půjčky a věřitelé Jiřího z Poděbrad. In: Sbor. Nár. Muz., Řada A, Hist. – Sv. 61, č. 1–2 (2007), s. 47–51.

BOUBLÍK, Jan – MUSILOVÁ, Martina: Výběrová bibliografie prací PhDr. Jarmily Háskové, CSc. (za léta 1960–2007). In: Sbor. Nár. Muz., Řada A, Hist. – Sv. 61, č. 1–2 (2007), s. 9–12.

BOUBLÍK, Jan – MUSILOVÁ, Martina: Výstavní činnost PhDr. Jarmily Háskové, CSc. (v letech 1967–2005). In: Sbor. Nár. Muz., Řada A, Hist. – Sv. 61, č. 1–2 (2007), s. 13.

BROM, Bohumír: 10. archivní dny v Slovenskej republike. In: ČAS v roce. – [Sv.] 2006 (2007), s. 38–40.

ČUMLIVSKI, Denko: K výstavě „Doba vlády Karla IV. a jeho rodiny v archivních dokumentech“ a její prostorové prezentaci v Národním archivu. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 531–540.

DRAŠAROVÁ, Eva: Laudatio Alexandře Špiritové. In: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930) / Alexandra Špiritová. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007, s. 7–11.

DRAŠAROVÁ, Eva: Národní archiv v roce 2006. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 429–460.

DRAŠAROVÁ, Eva: Paměť národa. [Část 1]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 1 (2007), s. 18–19.

DRAŠAROVÁ, Eva: Věčný chlapec šedesátníkem. /výběr. bibliografie sest. Anna Vindušková. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 3 (2007), s. 196–204.

ĐUROVIČ, Michal: „Zlaté časy“ restaurátorství. In: Vítejte v Srdci Evropy. – Roč. 14, č. 2 (2007), s. 8–11. [Vyšlo také v anglické, francouzské, německé, ruské a španělské mutaci.]

ĐUROVIČ, Michal – PAULUSOVÁ, Hana – STRAKA, Roman: Hromadné odkyselování v archivech: srovnání metod Bookkeeper® a CSC Book Saver®. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006 : sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 444–462.

ĐUROVIČ, Michal: Paměť národa. [Část 9]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 9 (2007), s. 38–39.

ĐUROVIČ, Michal: Spolupráce Národního archivu v Praze s Národní knihovnou a archivem Irácké republiky. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 91–108.

ĐUROVIČ, Michal: Spolupráce Národního archivu v Praze s Národní knihovnou a archivem Irácké republiky. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 3 (2007), s. 153–168.

GOTTFRIED, Libor: Relikvie nástrojů umučení Páně, štít neporazitelného rytíře a význam uctívání relikvií ve středověku: (v době Karla IV.). In: Aachen und Prag – Krönungsstädte Europas = Cáchy a Praha – korunovační města Evropy: příspěvky spolku Kulturverein Aachen–Prag e.V. Beiträge des Kulturvereins Aachen–Prag e.V. Díl II, 2003–2006 / Hrsg. Vera Blažek, Werner Gugat. – Praha: Libri Aquenses Verlag, 2006, s. 228–241; něm. verze s. 79–104.

GREGOROVÍČOVÁ, Eva: Archivistica e archivi nella Boemia del XIX secolo: sull'inizio della ricerca negli archivi d'Italia. In: Archivi e storia nell'Europa del XIX secolo : alle radici dell'identità culturale europea: atti del convegno internazionale di studi nei 150 anni dall'istituzione dell'Archivio Centrale, poi Archivio di Stato, di Firenze, Firenze, 4–7 dicembre 2002 / a cura di Irene Cotta e Rosalia Manno Tolu. – Roma: Ministero per i beni e le attività culturali. Direzione generale per gli archivi, 2006, s. 673–685.

HNULÍKOVÁ, Blanka: Čištění plochých a svitkových fotografických materiálů. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006 : sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 184–191.

HNULÍKOVÁ, Blanka: Restaurování daguerrotypie. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 214–219.

HNULÍKOVÁ, Blanka: Restaurování rozbitých skleněných negativů. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 192–199.

CHEMICKÉ aspekty korózie železozalových atramentov. /Michal Čeppan, Bohuslava Havlínová, Linda Cséfalvayová, Viera Jančovičová, Michal Ďurovič, Jozef Hanus. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 138–149.

KAHUDA, Jan: [Ročenka Státního oblastního archivu v Plzni, 2002–2005]. In: Arch. Čas. – Roč. 57 (2007), č. 2, s. 134–137. Rec. na: Ročenka Státního oblastního archivu v Plzni, 2002–2005. Plzeň, Státní oblastní archiv v Plzni.

KAHUDA, Jan – SEDLÁKOVÁ, Monika : [Tschechen und Tschechinnen ...]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 1 (2007), s. 234–235. Rec. na: Tschechen und Tschechinnen : Vermögensentzug und Restitution / Eduard Kubů, Gudrun Exner. – Wien – München : R. Oldenbourg, 2004. – 162 s.

KAHUDA, Jan: České vydání románu Alexandra Dumase st. „Rytíř de Sainte–Hermine“. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 551–552. Rec. na: Rytíř de Sainte–Hermine / Alexander Dumas st.; přel. Dana Melanová. – Praha: Baronet, 2006. – 974 s.

KAHUDA, Jan: Exkurze České archivní společnosti do východních Čech. In: ČAS v roce. – [Sv.] 2006 (2007), s. 17–18.

KAHUDA, Jan: Jezuité na Svaté Hoře. In: Geneal. herald. Listy. – Roč. 27, č. 2 (2007), s. 92–93. Rec. na: Catalogus personarum et officiorum residentii ad S. Montem 1647–1773 = Biografický slovník členů Tovaryšstva Ježíšova působících na Svaté Hoře u Příbrami v letech 1647–1773 / Markéta Holubová, Anna Fechtnerová. – Příbram: Státní okresní archiv Příbram – Hornické muzeum Příbram ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2006. – 158 s.

KAHUDA, Jan: K předhistorii zemského archivu v Čechách. In: Geneal. herald. Listy. – Roč. 27, č. 1 (2007), s. 78–79. Rec. na: České desky zemské, vliv moravského archivnictví a geneze Českého zemského archivu/ Milada Polišínská. – Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. – 196 s.

KAHUDA, Jan: Možnosti výzkumu historie české komunity v Rakousku. In: České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů: sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympózia konaného ve dnech 27. – 28. června 2006 v Českých Budějovicích v rámci 23. světového

kongresu Československé společnosti pro vědy a umění / k vyd. přípr. Milena Secká, Jiří Křesťan, Jan Kahuda. – Praha: Národní archiv, 2007, s. 147–161.

KAHUDA, Jan: Na Žďár. In: Geneal. herald. Listy. – Roč. 27, č. 1 (2007), s. 79–80. Rec na: Vrch Žďár u Rokycan / Václav Šťastný, Hana Hrachová, Marek Uherský, Jaroslav Kraft, Petr Kraft, Miloslav Žán. – Mirošov: Václav Šťastný, 2006. – 139 s.

KAHUDA, Jan: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 527–530. Pragmatické písemnosti a jejich význam pro české dějiny (26. 10. 2006 – 28. 10. 2006), Praha – Chodovec

KAHUDA, Jan: Sborník k dějinám pošt a poštovní správy 1772–1918 (1930). In: Geneal. herald. Listy. – Roč. 27, č. 3 (2007), s. 84–85. Rec na: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930) /Alexandra Špiritová. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007. – 334 s.

KAHUDA, Jan: Vídeňští Češi 1945–2005. In: Geneal. herald. Listy. – Roč. 27, č. 3 (2007), s. 80–84. Rec na: Die Wiener Tschechen 1945–2005 = Vídeňští Češi 1945–2005: k dějinám národnostní menšiny: zur Geschichte einer Volksgruppe. Sv. 1/ k vyd. přípr. Helena Basler, Marie Brandeis, Jiří K. Kroupa, Jana Starek. – Wien – Praha : České kulturněhistorické centrum, KLP – Koniasch Latin Press, 2006. – 482 s.

KAHUDA, Jan: Využití archivních souborů neúřední provenience pro genealogickou práci. In: Sborník učebních textů kurzu pro pokročilé rodopisce. Sv. 3, Schola genealogica ac heraldica nova. – Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2007, s. 217–223.

KAHUDA, Jan: Zemřel PhDr. Jiří Jožák. In: ČAS v roce. – [Sv.] 2006 (2007), s. 179–181.

KAHUDA, Jan: Zemřela manželka posledního majitele plaského panství. In: Kronika Reg. – Roč. 5, č. 3 (2006–2007), s. 7–9.

KAHUDA, Jan: 16. valná hromada České archivní společnosti. In: ČAS v roce. – [Sv.] 2006 (2007), s. 10–14.

KAHUDA, Jan: 17. valná hromada České archivní společnosti. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 2 (2007), s. 109–111.

KAHUDA, Jan: 80. výročí Domu zemědělské osvěty. In: Geneal. herald. Listy. – Roč. 27, č. 1 (2007), s. 76–78. Rec na: Dům zemědělské osvěty: sborník příspěvků k 80. výročí otevření Domu zemědělské osvěty. – Praha: Ústav zemědělských a potravinářských informací, 2006. – 47 s.

KALINA, Tomáš: Běh na dlouhou trať. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková, foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 2 (2007), s. 38–39.

KALINA, Tomáš – BERNAS, Jiří – KAHUDA, Jan: Konference západočeských archivářů na Přimdě. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 1 (2007), s. 30–31.

KALINA, Tomáš: Veřejnoprávní původci se sloní paměť – existuje řešení? Dostupné z www.cesarch.cz

KOBLASA, Pavel: Fideikomisní panství Landštejn. In: Rodopis. Rev. – [Roč.] 2007, č. 4 (2007), s. 14–15.

KOBLASA, Pavel: Kariéra českobudějovického starosty Friedricha Davida. In: Výběr. – Roč. 44, č. 1 (2007), s. 76–77.

KOBLASA, Pavel: Kdo žil v Holičkách. In: Rodopis. Rev. – [Roč.] 2007, č. 1 (2007), s. 14.

KOBLASA, Pavel: Krčinův dům v Třeboni. In: Výběr. – Roč. 44, č. 2 (2007), s. 163–164.

KOBLASA, Pavel: Lhotský dvůr na třeboňském panství. In: Rodopis. Rev. – [Roč.] 2007, č. 3 (2007), s. 14.

KOBLASA, Pavel: Nejstarší blažejovská matrika. In: Rodopis. Rev. – [Roč.] 2007, č. 4 (2007), s. 17.

KOBLASA, Pavel: Osudy bývalých poutních kostelů ve Svatomarkétském polesí na Jindřichohradecku. In: Výběr. – Roč. 44, č. 2 (2007), s. 127–133.

KOBLASA, Pavel: Panství Štěkeň a Windischgraetzové. In: Rodopis. Rev. – [Roč.] 2007, č. 2 (2007), s. 12–13.

KOBLASA, Pavel: Schwarzenberská vesnice Mysletín. In: Obnov. Tradice. – Roč. 18, č. 35 (2007), s. 16–17.

KOBLASA, Pavel: Vlkovice a vlkovičtí hospodáři. In: Rodopis. Rev. – [Roč.] 2007, č. 4 (2007), s. 18.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka: [Text ke kapitole 6 – Zwanzigstes Jahrhundert]. In: Bayern–Böhmen. 1500 Jahre Nachbarschaft = Bavorsko–Čechy: 1500 let sousedství: Katalog zur Bayerischen Landesausstellung 2007, Zwiesel, 25. Mai bis 14. Oktober 2007. – Augsburg: Haus der Bayerischen Geschichte, 2007, s. 348–350.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – NOSKOVÁ, Alena: Archivní prameny vrcholných státních a politických orgánů k problematice poválečných osudů německých antifašistů a zajišťování realizace usnesení vlády č. 1081

z 24. 8. 2005 v Národním archivu. In: I oni byli proti: sborník z mezinárodní historické konference, která se konala ve dnech 13. – 15. listopadu 2006 v Ústí nad Labem v rámci projektu ... – 1. vyd. – Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2007, s. 97–104.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka: Paměť národa. [Část 5]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 5 (2007), s. 38–39.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka: Projekt Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 499–500.

KRLÍN, Jan: [Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320–1782)]. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 2 (2007), s. 146–148. Rec na: Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320–1782) : transkripcije z regesti in komentarji. Díl 1, 2 / Božo Otorepec, Dragan Matič. – Ljubljana: [Zgodovinski arhiv Ljubljana], 1998.

KRLÍN, Jan: [Kapiteljski arhiv Ljubljana]. In: ČAS v roce. – [Sv.] 2006 (2007), s. 155–156. Rec na: Kapiteljski arhiv Ljubljana. Díl 1, fasc. 1–60 / Liljana Žnidaršič–Golec; résumé Boris Golec. – Ljubljana: Nadškofijski arhiv Ljubljana.

KRLÍN, Jan: [Ljubljanski župani skozi čas]. In: ČAS v roce. – [Sv.] 2006 (2007), s. 157–158. Rec na: Ljubljanski župani skozi čas: 500 let ljubljanskih županov 1504–2004 / Sonja Anžič, Damjan Hančič, Tatjana Šenk. – Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2004. – 177 s.

KRLÍN, Jan: Korutanský plebiscit 1920. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 131–164.

KŘEČKOVÁ, Jitka: Digitalizace církevních listin v rámci evropského projektu Monasterium. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 495–498.

KŘEČKOVÁ, Jitka: Falzum pečeti knížete Vladislava I. u zakládací listiny kladrubského kláštera. In: AUC. Phil. et Hist.. – Z pomocných věd historických XVI. – 2002, 1–2 (2007), s. 177–183.

KŘEČKOVÁ, Jitka – PAZDEROVÁ, Alena: Projekt Monasterium. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 1 (2007), s. 34–35.

KŘEŠŤAN, Jiří: [„Vzbouření a veřejné násilí“ ...]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 1 (2007), s. 231–232. Rec na: / Stanislav Konečný. – Litomyšl: Stanislav Konečný, 2005. – 176 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Ad honorem Josef Polišínský (1915–2001)]. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 553–555. Rec na: Ad honorem Josef Polišínský

(1915–2001) /eds. Ivo Barteček, Zdeněk Šamberger. – Ostrava: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. – 374 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 2–3 (2007), s. 568–569. Rec na: Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí / eds. Marek Hrubec, Miloš Bárta. – Brno: Doplněk, 2006. – 196 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Exil a politika]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 1 (2007), s. 238–239. Rec na: Exil a politika: historici o nejnovějších dějinách a o sobě/Pavel Paleček (ed.). – Tišnov: Sursum, 2004. – 189 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Havlíčkovobrodsko]. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 1 (2007), s. 62–64. Rec na: Havlíčkovobrodsko: vlastivědný sborník. Sv. 19 a 20. – Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny – Státní okresní archiv, 2005, 2006. – 140 s.; 235 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Komunistky s fanatismem v srdci]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 2–3 (2007), s. 573–575. Rec na: Komunistky s fanatismem v srdci/Jiří Pernes. – Praha: Brána, 2006. – 240 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Listy o druhých a o sobě]. In: Čes. Čas. hist. – Roč. 105, č. 2 (2007), s. 503–504. Rec na: Listy o druhých a o sobě / Josef Ludvík Fischer. – Praha: Torst, 2005. – 631 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Mezi Berlínem a Prahou]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 2–3 (2007), s. 569–571. Rec na: Mezi Berlínem a Prahou: střední Evropa ve vzpomínkách čínského historika / Hsi–Huey Liang. – Praha: Prostor, 2006. – 436 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Pol Pot]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 1 (2007), s. 239–241. Rec na: Pol Pot: dějiny zlého snu / Philip Short. – Praha: BB/art, 2005. – 596 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Report on archives in the enlarged European Union]. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 547–549. Rec na: Report on archives in the enlarged European Union: increased archival cooperation in Europe: action plan : elaborated by the National Experts Group on Archives of the EU Member States and EU institutions and organs at the request of the Council of the European Union. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – 248 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Republika v ohroženém světě]. In: Soudobé Děj. – Roč. 14, č. 1 (2007), s. 232–234. Rec na: Republika v ohroženém světě: éra prezidenta Masaryka 1918–1935 / Jiří Kovtun. – Praha: Torst, 2005. – 903 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Sborník Archivu Ministerstva vnitra, 4, 2006]. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 2 (2007), s. 132–134. Rec na: Sborník Archivu Ministerstva vnitra. Č. 4. – Praha: Odbor archivních bezpečnostních složek MV, 2006. – 432 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [V Hitlerově objetí]. In: Čes. Čas. hist. – Roč. 105, č. 4 (2007), s. 987–988. Rec na: V Hitlerově objetí: kapitoly z dějin českého odboje / Radomír Luža. – Praha: Torst, 2006. – 540 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [Vzpomínky 1945–1968]. In: Čes. Čas. hist. – Roč. 105, č. 2 (2007), s. 504–505. Rec na: Vzpomínky 1945–1968/Eduard Goldstücker. – Praha: G plus G, 2005. – 191 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: [27. 6. 1950. Poprava Závaše Kalandry]. In: Soudobé Děj. – Roč. 13, č. 3–4 (2006), s. 528–529. Rec na: 27. 6. 1950. Poprava Závaše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ / Jaroslav Bouček. – Praha: Havran, 2006. – 168 s.

KŘEŠŤAN, Jiří: IV. Týden zahraničních Čechů: Praha, září 2006. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 525–526.

KŘEŠŤAN, Jiří: Mezinárodní vědecké sympozium „České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů“. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 521–524.

KŘEŠŤAN, Jiří: Národní archivní dědictví a zahraniční Češi: místo závěru. In: České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů: sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympózia konaného ve dnech 27. – 28. června 2006 v Českých Budějovicích v rámci 23. světového kongresu Československé společnosti pro vědy a umění/k vyd. přípr. Milena Secká, Jiří Křešťan, Jan Kahuda. – Praha: Národní archiv, 2007, s. 213–214.

KŘEŠŤAN, Jiří: Paměť národa. [Část 3]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák In: Policista. – Roč. 13, č. 3 (2007), s. 16–17.

KŘEŠŤAN, Jiří: Ve středu zájmu veřejnosti: generál Alois Eliáš. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 519–520.

KUNT, Miroslav: Informatika a konference Národního archivu. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 501–503.

KUNT, Miroslav: Vývoj správy spojů a heuristika archivních souborů odvětví spojů. In: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930)/ Alexandra Špiritová. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007, s. 297–330.

KYPTA, Jan – ŠULC, Jaroslav: Renesanční brány venkovských usedlostí ve Skalsku a Nosálově. In: Confluens. – Sv. 6 (2007), s. 15–29.

LUTOVSKÁ, Pavla: By ochrany památek dostatečně dosaženo bylo, buď sňahou každého rozšafného vlastimila.: k archeologické památkové péči v Čechách v 19. století. In: Archeol. ve stř. Čechách. – Roč. 11, č. 2 (2007), s. 801–818.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka: Móda nebo politika? Z uliček pražského ghetta na konci 17. století. In: AUC. Phil. et Hist.. – Z pomocných věd historických XVI. – 2002, 1–2 (2007), s. 753–757.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka: Paměť národa. [Část 7]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 7 (2007), s. 38–39.

NOSKOVÁ, Alena – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – MAREŠOVÁ, Milena: Paměť národa. [Část 4]./ [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 4 (2007), s. 38–39.

NOSKOVÁ, Alena – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: Soudní spis Dr. Milady Horákové a spol. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 493–494.

OULÍKOVÁ, Petra: Stavební praxe jezuitského řádu. In: Stud. comen. hist. – Roč. 36, č. 75–76 (2006), s. 192–199.

PAULUSOVÁ, Hana – TROJEK, Tomáš – WEBEROVÁ, Lucie: Analýza železozalových inkoustů a barevné vrstvy fondu desek zemských a dvorských pomocí rentgenfluorescence. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 131–137.

PAZDEROVÁ, Alena: Lobkovičká aféra a papežský nuncijs Cesare Speciano. In: AUC. Phil. et Hist.. – Z pomocných věd historických XVI. – 2002, 1–2 (2007), s. 731–743.

PAŽOUT, Jaroslav – SEDLÁKOVÁ, Monika: Fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu v Národním archivu. In: Hist. a Voj. – Roč. 56, č. 1 (2007), s. 125–127.

PŘÍPRAVA plánu pro případ havárie nebo živelní pohromy / Michal Ďurovič, Bronislava Bacílková, Jana Dernovšková, Hana Paulusová. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006 : sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 386–443.

SEDLÁKOVÁ, Monika: Arizace v potravinářském průmyslu a obchodu jako násilná obměna elit. In: Moderní podnikatelské elity – metody a perspektivy bádání /ed. Jiří Štaif. – Praha: Dokořán, 2007, s. 387–401.

SEDLÁKOVÁ, Monika: Menšinové muzeum v Praze. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 55–96.

SEDLÁKOVÁ, Monika: Nad plány stavebních úprav Malé pevnosti Terezín. In: Terezín. Listy. – Č. 35 (2007), s. 101–111.

SPÁČILOVÁ, Dagmar – BARTŮŠEK, Václav: Program VISK „Veřejné informační služby knihoven“ v knihovně Národního archivu. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 505–510.

ŠIMŮNKOVÁ, Karolína: Neakreditované tzv. archivy v kulturních institucích. Dostupné z www.cesarch.cz

ŠŤOVÍČEK, Ivan: [Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha]. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 1 (2007), s. 59–61. Rec na: Vojenský historický archiv. III. odbor VÚA Praha: ročenka 2005 / do tisku přípr. Július Baláž. – Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2006. – 142 s.

ŠULC, Jaroslav: Edice urbáře panství Košátky z roku 1627. In: Confluens. – Sv. 6 (2007), s. 77–122.

VINDUŠKOVÁ, Anna: Publikační činnost Národního archivu a jeho pracovníků za rok 2006. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 461–486.

VOJÁČEK, Milan: Paměť národa. [Část 6]. / [rozhovor zaps.] Radvana Nováková; foto Jiří Novák. In: Policista. – Roč. 13, č. 6 (2007), s. 28–29.

VOJÁČEK, Milan: Politika a podnikání? Vztah F. L. Riegra (1818–1903) a českých podnikatelských elit v 2. polovině 19. století. In: Moderní podnikatelské elity: metody a perspektivy bádání / ed. Jiří Štaif. – Praha: Dokořán, 2007, s. 202–218.

VOJÁČEK, Milan: Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: mezinárodní vědecká konference Clam–Gallasův palác, Praha. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 517–518.

VOJÁČEK, Milan: V zájmu národa? Rodinný život vnuček otce národa, Marie a Libuše Riegrových. In: Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a satební zvyky v českých zemích v průběhu staletí: sborník z konference konané 13. – 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích / red. Martina Halířová. – 1. vyd. – Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 2007, s. 141–148.

WAAGE, Vladimír: [Historická fotografie]. In: Arch. Čas. – Roč. 57, č. 1 (2007), s. 57–59. Rec na: Historická fotografie: sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky. 6. – Praha: Národní archiv. – Hradec Králové: Muzeum východních Čech, 2006. – 84 s., 110 fotogr.

WAAGE, Vladimír: [Neveřejné úzkorozchodné dráhy v Čechách – soupisy z let 1909 a 1925–1930]. In: Pag. Hist. – Č. 15 (2007), s. 541–544.

WEBEROVÁ, Lucie: Výběr vhodného čisticího prostředku na praní filmového materiálu. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 175–183.

ZAJAČIKOVÁ, Zuzana – LANGEROVÁ, Johana: Altmannovo panorama: konzervování a adjustace kolorovaného panoramatického plánu z roku 1640. In: XIII. seminář restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007, s. 22–29.

Monografie a elektronické publikace

ATENTÁT: operace Anthropoid 1941–1942 / Michal Burian, Aleš Knížek, Jiří Rajlich, Eduard Stehlík; na publikaci dále spolupracovali... Eva Drašarová, Zdeňka Kokošková... a další. – 2. uprav. vyd. – Praha: Ministerstvo obrany ČR – AVIS, 2007. – 95 s.

BERNÍ rula. Sv. 34, Kladsko / zprac. Marie Ryantová. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007. – 229 s.

ČESKÉ archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů: sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympózia konaného ve dnech 27.–28. června 2006 v Českých Budějovicích v rámci 23. světového kongresu Československé společnosti pro vědu a umění / k vyd. přípr. Milena Secká, Jiří Křestřan, Jan Kahuda. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007. – 222 s.

INFORMATIVNÍ přehled: výběrová bibliografie z archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných oborů. Č. 25/sest. Anna Vindušková, Marie Šatochinová; excerpce Anna Vindušková, Eva Gregorovičová, Jan Krlín, Josef Pospíšil, Jaroslav Koláčný. – Praha: Národní archiv, 2007. – 176 s.

INFORMATIVNÍ přehled: výběrová bibliografie z archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných oborů. Č. 26 / sest. Anna Vindušková, Marie Šatochinová ; excerpce Anna Vindušková, Jan Krlín, Dagmar Spáčilová, Drahomíra Vejmelková, Josef Pospíšil. – Praha: Národní archiv, 2007. – 111 s. Verze 1. z 19. 11. 2007, dostupné z <http://nacrz/D-knih/bibl-inf.aspx>

INFORMATIVNÍ přehled: výběrová bibliografie z archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných oborů. Č. 27 / sest. Anna Vindušková, Marie Šatochinová ; excerpce Alena Pazderová, Dagmar Spáčilová, Anna

Vindušková, Eva Gregorovičová, Bronislava Bacílková. – Praha: Národní archiv, 2007. – 119 s. Verze 1. z 11. 12. 2007, dostupné z <http://nacr.cz/D-knih/bibl-inf.aspx>

KLÍMOVÁ, Helena: Soupis poddaných podle víry z roku 1651 : Berounsko / zprac. a úvod naps. Helena Klímová. – 2. dopl. vyd. – Praha: Národní archiv v Praze, 2007. – 385 s.

KOBLASA, Pavel: Das gratzener Bergland : eine Topographie / Pavel Koblasa. – České Budějovice: Historicko–vlastivědný spolek, 2007. – 63 s.

KOBLASA, Pavel: Historické útržky z Poněšic / Pavel Koblasa, Daniel Kovář. – České Budějovice: Historicko–vlastivědný spolek pro město Hluboká nad Vltavou, 2007. – 37 s.

KOBLASA, Pavel: Hluboká sto let městem / Pavel Koblasa. – České Budějovice: Historicko–vlastivědný spolek, 2007. – 23 s.

KOBLASA, Pavel: Krajem lesů a rybníků: putování od města Třeboně na sever / Pavel Koblasa; fot. Ladislav Bulva a Bohumír Němec. – České Budějovice: Veduta, 2007. – 162 s.

KOBLASA, Pavel: Kronika Českých Budějovic 2006 / Pavel Koblasa. – České Budějovice: Magistrát města Českých Budějovic, 2007. – 104 s.

PAGINAE historiae: sborník Národního archivu. Č. 15/ ved. red. Eva Drašarová; překlad a úprava něm. resumé Jaroslav Koláčný. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007. – 560 s.

PŘEHLED přírůstků knihovny Národního archivu: za rok 2004 / sest. Dagmar Spáčilová. Verze z 23. 2. 2007, dostupné z <http://www.nacr.cz/D-knih/bibl-priir.aspx>

PŘÍBĚHY bezpráví – z vězeňských spisů: projekt společnosti Člověk v tísni / autoři textů Lucie Gaberdénová, Alena Nosková, Alena Šimánková aj.; vedení projektu a výběr archivních dokumentů Karel Strachota. – Praha: Člověk v tísni o.p.s., 2007. – Nestr.

PUBLIKAČNÍ činnost Národního archivu a jeho pracovníků za rok 2006/ sest. Anna Vindušková. Verze z 8. 2. 2007, dostupné z <http://nacr.cz/D-knih/bibl-publ.aspx>

REFLEXE a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. – 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy / k vyd. přípr. a předmluvu naps. Milan Vojáček. – 1. vyd. – Praha: Scriptorium: Národní archiv v Praze, 2007. – 368 s.

REGESTA Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.: (1378 dec. – 1419 aug. 16.). Tomus V., Fontes Archivi Nationalis. Pars I. Litterae monasteriorum, fasciculus 1 (1378–1397) / eds. Karel Beránek, Věra Beránková. – 1. vyd. – Praha: Scriptorium, 2006. – 269 s.

ŘEHÁK, Vladimír – ŠEDIVÝ, Josef – BACÍLKOVÁ, Bronislava: Nezvaní hosté v domácnosti. – Praha: Česká společnost rostlinolékařská, 2007. – 97 s.

SEDLÁČEK, Pavel: Symboly republiky = Symbols of the Czech Republic / Pavel Sedláček. – 1. vyd. – Praha: Úřad vlády České republiky, 2007. – 41 s.

SEDLÁČEK, Pavel: Symboly republiky = Symbols of the Republic / Pavel Sedláček. – Praha: Úřad vlády České republiky, 2007 : Nestr. Vydáno ve spolupráci s Národním muzeem, Národním archivem, Archivem Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a Kanceláří prezidenta republiky.

XIII. SEMINÁŘ restaurátorů a historiků Třeboň 2006: sborník referátů. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007. – 468 s., obr. příl

ŠPIRITOVÁ, Alexandra: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930) / k vyd. přípr. Miroslav Kunt a Jan Kahuda. – 1. vyd. – Praha: Národní archiv, 2007. – 334 s.

ZPRÁVA o činnosti Národního archivu za rok 2006 / sest. Eva Drašarová. – Praha: Národní archiv, 2007. – 70 s. Verze z 15. 2. 2007, dostupné zde: www.nacr.cz/Z-Files/vz_na_06.pdf

Arcivévoda Ludvík Salvátor v roce 160. výročí narození (1847–1915)

Eva Gregorovičová

Uplynulý rok 2007 byl ve znamení oslav 160. výročí narození arcivévody Ludvíka Salvátora, příslušníka habsbursko – lotrinské sekundogenitury, která vládla v Toskánském velkovévodství v letech 1765–1859. K životnímu jubileu tohoto významného učenca, cestovatele, přírodovědce, etnografa, geografa, jazykovědce a spisovatele byly zorganizovány v Itálii dvě mezinárodní konference, věnované jeho osobě, životu a dílu, za účasti předních evropských i mimoevropských badatelů.

První se konala dne 25. května 2007 v Římě na půdě Rakouského historického ústavu. Na jednodenním semináři, za předsednictví ředitele institutu dr. Richarda Bösela, vystoupili badatelé z Rakouska, Itálie, České republiky, Mallorky, Francie a dokonce z Libye. Rakouská badatelka Brigitta Maderová představila v obsáhlé prezentaci Ludvíkovu osobnost a jeho místo ve vědeckém světě své doby, Simone Contradi z Florencie na příkladu instituce Královského muzea fyziky přiblížil vědecké prostředí, v němž malý arcivévoda vyrůstal a které formovalo jeho přírodovědné zájmy, Elisabeth Garms Cornides z Vídně se zabývala vztahem Habsburků k námořním cestám, dále pak Ludvíkův prasynovec arcivévoda Radbot von Habsburg-Lothringen představil svého předka v rodinných vzpomínkách. Dopolední jednání pak zakončil Corrado Giunti prezentací dokumentů z rodinného archivu Eugenia Sforzy, vychovatele a nejbližšího Salvátorova přítele. Odpolední zasedání bylo zahájeno dokumentárním filmem o osobnosti Ludvíka Salvátora a jeho vztahu k oblasti Terstu, který připravila italská televize RAI 3. Na projekci navázala správkyně Rodinného archivu toskánských Habsburků Eva Gregorovičová prezentací pramenů, které nabízí pražský toskánský archivní soubor k arcivévodově životu a dílu. Brigitta Maderová poinformovala shromážděné o činnosti Ludvíka Salvátora jako antropologa, štrasburský profesor Eckhard Wirbelauer připravil porovnání výsledků Ludvíkova bádání o řeckém ostrovu Ithace se současným stavem, libyjský profesor Imad A. Ghanem představil publiku první překlad Ludvíkova cestopisu po Tripolsku do arabštiny a nakonec

Angel Ginés Gracia z Mallorky prezentoval Ludvíkovy přírodovědné výzkumy na Baleárských ostrovech.

Iniciátorem celé akce byla známá badatelka Dr. Brigitta Maderová z Rakouska, která se již celá léta věnuje studiu arcivévodova života a díla. Z jejího popudu bylo také zorganizováno třídenní symposium v krásném přímořském městečku Muggia u Terstu v Itálii. Tedy na místě, kde si nedaleko Ludvík Salvátor v roce 1876 zakoupil vilu Zindis a později rozšířil toto panství ještě o další nemovitosti. Konference byla pořádána pod patronací regionu Friuli Venezia Giulia, místních orgánů a lokálních kulturních spolků. Na setkání, které začalo již v pátek v podvečer dne 28. září, v nabitém sále místní městské knihovny po dva dny vystupovali specialisté na dané téma. Celkem vystoupilo 17 referujících. Hovořilo se nejen o životních osudech arcivévodovy, jeho cestách, Ludvíkových plavbách po Středomoří, jeho dílech, o nových poznatcích, ale i o jeho pobytu na Mallorce, na panství Zindis, v Muggii, Terstu, i blízké Gorizii, kde pobýval u Coroniniů těsně před návratem na Brandýs v roce 1914. Archivářky z Prahy a Vídně podaly vyčerpávající popis archivních dokumentů z Ludvíkových pozůstalostí, které jsou uloženy jednak v Národním archivu v Praze a v Haus-, Hof-, und Staatsarchiv ve Vídni. Kromě toho byla promítnuta prezentace o Ludvíkově životě na Brandýse. Zazněly zde také rodinné vzpomínky na arcivévodu od jeho prasynovce Radbota von Habsburg-Lothringen. Grafolog - specialista podal zajímavý rozbor Salvátorova rukopisu a poukázal prostřednictvím grafologické analýzy na jisté Ludvíkovy povahové rysy.

U příležitosti této konference byly otevřeny dvě výstavy. Jednak obrázků mladé rakousko – maďarské autorky z míst, která Ludvík Salvátora navštívil. A dále byla otevřena zajímavá výstavka dětí místní základní školy, které se vydaly po Stezce Ludvíka Salvátora na jeho bývalém panství. Tou se na vycházce v neděli dopoledne prošli i účastníci konference a místní občané, aby si připomenuli sídla a místa, kde pobýval a kterými se projížděl na koni či se procházel pěšky víc jak 30 let arcivévodou Ludvík Salvátor.

Z této konference má být vydán sborník příspěvků, který jistě přinese řadu tvůrčích a nových poznatků a bude hodnotným příspěvkem na badatelské cestě za Ludvíkem Salvátorem.

Ani Čechy nestály stranou. Díky iniciativě vedoucího odboru kultury MÚ Brandýs nad Labem – Stará Boleslav PhDr. Milana Nováka se v říjnu konal na zámku Brandýs nad Labem již 3. Symposium Ludvíka Salvátora s mezinárodní účastí, kde především Brigitta Maderová shrnula výsledky obou předcházejících konferencí a zhodnotila příspěvky účastníků z hlediska přínosu k bádání o Salvátorově životě a díle. Arcivévodou Radbot připomněl některé rozhodující momenty z Ludvíkova života, Eva Grego-

rovičová prezentovala nově objevené a naprosto neznámé dokumenty z Rodinného archivu toskánských Habsburků a mladý sochař David Blahout představil veřejnosti svou rekonstrukci zničené a ztracené sochy Panny Marie s Ježíškem, kterou objednal právě Ludvík Salvátor u sochaře Emanuela Maxe pro oltář kaple brandýského zámku.

Při této příležitosti byla otevřena v gotických prostorách bývalého Ludvíkova sídla unikátní výstava originálních archiválií dosud naprosto neznámých, které zachycují arcivévodovo narození, jeho životní osudy, vztahy se zajímavými osobnostmi, jeho studia a vzdělání, první literární pokusy, první vědecké práce a výsledky pozorování, první cesty nebo představují Ludvíkovo spolupráci s předními českými umělci. Dokumenty, z nichž byla expozice sestavena, se nacházejí v Národním archivu v Praze ve fondu Rodinný archiv toskánských Habsburků. Nebyla však zdaleka první výstavou vytěženou z rozsáhlosti, bohatosti a rozmanitosti toskánského archivního souboru.

Již na podzim roku 2005 u příležitosti 90. výročí úmrtí arcivévodky Ludvíka Salvátora se mohla česká veřejnost poprvé seznámit prostřednictvím rozsáhlé brandýské expozice z dokumentů Národního archivu s životem a dílem arcivévodky Ludvíka Salvátora a s osudy jeho rodiny – tedy především jeho otce Leopolda II., posledního vládnoucího toskánského velkovévody z pobočné linie habsbursko – lotrinského rodu. Leopold si po svém vynuceném odchodu z Toskánska v roce 1860 zakoupil brandýské panství a zámek se tak stal po celé jedno desetiletí jeho domovem. Při této příležitosti byla vydána o Ludvíkovi dosud jediná publikace v českém jazyce „Ludvík Salvátor, vědec a cestovatel. Zpráva o životě a díle se zvláštním zřetelem k městu Brandýsu nad Labem – Staré Boleslavi.“, bohatě ilustrovaná především reprodukcemi archivních dokumentů z Rodinného archivu toskánských Habsburků.

Těmto českým výstavním počínům však předcházely již dvě expozice uspořádané v zahraničí. V roce 1997 připravil Národní archiv z toskánského rodinného archivu u příležitosti 150. výročí Ludvíkova narození jednu výstavu pod názvem „Dall'Adriatico alle Baleari attraverso le Eolie: Arciduca e il Mediterraneo“ - „Od Jadranu na Baleáry přes Liparské ostrovy: Arcivévoda a Středomoří.“ - instalovanou v květnu téhož roku v Itálii přímo na ostrově Lipari. Druhá „Exposició en homenatge a l'arxiduc Lluís Salvador d'Austria“ – „Expozice o osobnosti arcivévodky Ludvíka Salvátora Rakouského“, byla o rok později otevřena ve Španělsku v hlavním městě Baleárského souostroví v Palmě de Mallorca. Obě expozice se konaly na místech, která Ludvíkovi přirostla k srdci. Liparským čili Eolským ostrovům, které Ludvík navštívil poprvé v roce 1869, věnoval rozsáhlou osmivazkovou práci, doprovobenou nádhernými rytinami, které podle

vlastnoručních Ludvíkových kreseb vyhotovil pražský krajinář a rytec Bedřich Havránek. Mallorca se stala od poloviny 70. let 19. století Ludvíkovým druhým domovem, jeho útočištěm a bez nadsázky malým soukromým královstvím.

Proto nás ani nepřekvapí, že v roce kulatého výročí Ludvíkových stošedesátých narozenin Česká televize natočila o arcivévodovi dokumentární film s příznačným názvem „El Balearo“, v němž jednu z hlavních rolí hrály právě i toskánské archiválie. Snímek vysílala ČT 2 v září 2007 v rámci prestižního cyklu „Profily“.

Výstavy však mají bohužel z hlediska svého trvání jen krátkou životnost a limitující možnosti poskytnout zájemci o ně delší časový prostor pro prohlídku vystavených exponátů a svou podstatou omezují detailní pohled na ně a neumožňují jejich podrobnější zkoumání. Unikátnost a závažnost dochovaných dokumentů prezentujících obraz především počátků Ludvíkovy životní pouti a vědecké činnosti je natolik zajímavá, že by bylo škoda nevyužít nových technologií, které skýtají virtuální expozice na webových stránkách. Proto se výstava dokumentů z Rodinného archivu toskánských Habsburků dostává k návštěvníkovi poprvé v této nové digitální podobě. Zájemci z řad odborníků i laické veřejnosti si mohou internetovou expozici prohlédnout na webových stránkách věnovaných arcivévodovi na adrese www.ludviksalvator.cz.

Arcivévoda Ludvík Salvátor

*Snímek Ludvíkovy životní lásky arcivévodkyně
Matyldy, která v roce 1867 tragicky zahynula*

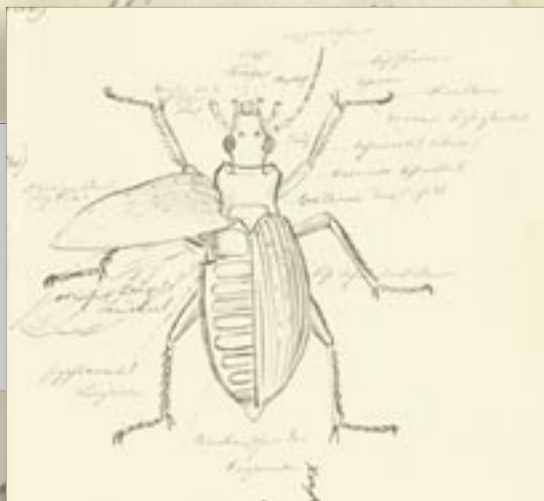
Snímky dvou Ludvíkových vil nedaleko Muggie u Terstu. Nahoře: Neudržovaný Ludvíkův dům nazývaný Villa di Sotto. Dole: Nově rekonstruovaná vila Zindis, kterou si Salvátor koupil spolu s rozsáhlými pozemky již v roce 1876.

Vpravo: Stránka z deníku toskánského velkovévody Leopolda II., kam si ke dni 4. srpna 1847 zaznamenal okolnosti Ludvíkova příchodu na svět.

Neznámé arcivévodovy studijní kresby dochované v RAT.

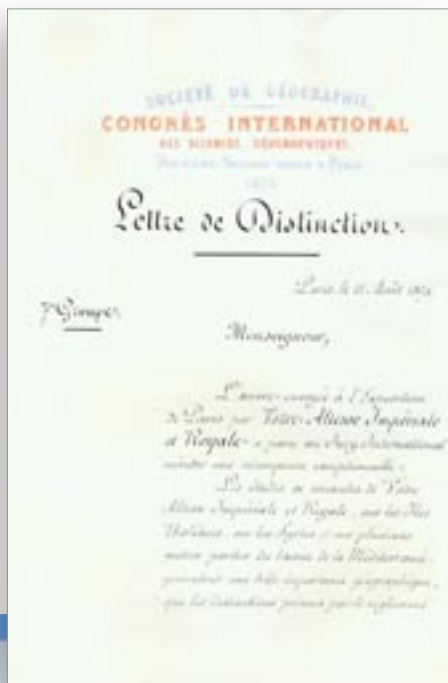
Vpravo: První strana z nedávno objeveného a dosud nevydaného autografu Ludvíka Salvátora, v němž popsal mladý arcivévodův průběh své první velké cesty po Istrii a Dalmácii uskutečněné v roce 1864.

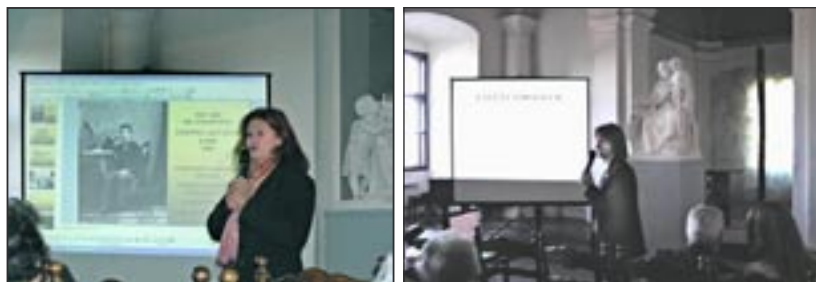

Nahoře: „Lettre de Distinction“ udělené Ludvíku Salvátorovi na mezinárodním kongresu zeměpisné společnosti Société de Géographie v Paříži dne 11. srpna 1875 za jeho výzkum Baleárských ostrovů, pobřeží Tunisu a jiných částí Středozeří.

Dole: Listina z 13. března 1867, kterou císař František Josef I. jmenuje arcivévodu Ludvíka Salvátora majitelem – plukovníkem 58. pěšího regimentu.

Vlevo: Dr. Brigitta Maderová při své prezentaci na sympoziu, které se konalo na zámku Brandýs nad Labem dne 13. října 2007.

Vpravo: PhDr. Eva Gregorovičová, která na Brandýse hovořila o nově objevených Ludvíkových dokumentech v Rodinném archivu toskánských Habsburků.

Záběr z unikátní výstavy originálních archiválií, dosud naprosto neznámých, které zachycují arcivévodovo narození, jeho životní osudy, studia a vzdělání, dokumentují vztahy se zajímavými osobnostmi i spolupráci s předními českými umělci, představují Ludvíkovy první literární pokusy, první vědecké práce i první cesty.

Akce roku sv. Josefa Kalasanského 2007

Václav Bartůšek

Jedním z roků, kdy se nakupilo velké množství výročí piaristického řádu, byl právě rok 2007. V tomto roce se slavilo i jedno z nejdůležitějších kulturních výročí – 450 let od narození zakladatele piaristického řádu a jeho prvního generála sv. Josefa Kalasanského. Uplynulo také 240 let od jeho svatořečení papežem Klimentem XIII. Právě proto byl rok 2007 vyhlášen rokem sv. Josefa Kalasanského. Ten byl slavnostně zakončen dne 27. listopadu 2007, kdy si připomínáme „Patrocinium sv. Josefa Kalasanského“ (Patrocinium – v r. 1948, při výročí úmrtí světce, papež Pius XII. jej prohlásil za Patrona před Bohem všech křesťanských všeobecných škol na celém světě).

V minulém roce proběhlo v zahraničí několik významných akcí, jejichž cílem bylo připomenout a oslavit památku sv. Josefa Kalasanského (*Petralta de la Sall v roce 1557, † 25. 8. 1648 v Římě), den jeho památky připadá na 25. srpna. Nejdůležitější akce na oslavu tohoto světce proto proběhly až na podzim. Na konferenci *Szkolnictwo piarskie w czasach minionych a współczesne problemy edukacji historycznej*, kterou pořádal ústav dějin didaktiky Univerzity Marie-Curie Skłodowskiej v polském Lublinu spolu s polskou provincií řádu piaristů v Kazimirzy Dolnym ve dnech 15. – 17. října 2007, se zúčastnili i badatelé a pedagogové z České republiky. Proto zde zazněly příspěvky o podobách piaristických kolejí v českých zemích (A. Filip, MU Brno), o dějinách piaristů v českých zemích v 19. století (J. Mihola, MU Brno) nebo o vyučování aritmetiky, kupeckých počtů a podvojného účetnictví u piaristů v 17. a 18. století v oblasti českých zemí a střední Evropy vůbec (V. Bartůšek), o studii J. E. Purkyně u piaristů a vlivu této řádové pedagogiky na jeho život a dílo (F. Čapka, MU Brno) i o současných otázkách výuky dějepisu (J. Vaculík, MU Brno) a jejích reform (K. Štěpánek, MU Brno). Hlavní referáty zaměřené na pedagogický odkaz sv. Josefa Kalasanského a jeho rozvíjení v oblasti Polska především dalším významným piaristou Stanislavem Konarským (1700–1773) přednesli zástupce polského provinciála piaristického řádu P. Edward Kryściak z Poznaně a zástupci univerzit Wiesław Jarmożek (UAM Poznań), Krzysztof Jakubiak (UKW Bydgoszcz), Czesław Nowarski (Akademia Pedagogiczna Kraków) a Krystyna Wrobel-Lipova z pořadající

instituce (UMCS Lublin), která spolu s dr. Mariuszem Auszem (UMCS Lublin), patřila k hlavním organizátorům konference. V rámci konference se uskutečnily i odborné exkurze do bývalé piaristické kolejie v Opolu Lubelskim a po historických památkách v okolí.

Dny 5. a 6. listopadu 2007 byly věnovány konferenci Katolické univerzity Petra Pázmayiho v Budapešti, konané v blízkém městečku v Piliscsabě, vzpomínám na řád piaristů, jehož členové od roku 1631 dodnes ve středoevropské oblasti působí (v Maďarsku, v Polsku, na Slovensku i na Moravě). Konference měla název *Kalazanci Szént József születésének ünnepi megemlékezésre kerül sor. Az országos rendezvények egyike a 2007. november 5-6. –i konferenci lez a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen*. Hlavní organizační podíl za Pázmanyho Katolickou univerzitu na ní měl Dr. András Forgó a za piaristy maďarský řádový archivář Dr. Andras Koltay. Zúčastnil se jí zejména i generální asistent piaristického řádu pro Evropu P. Jozsef Ruppert z Říma. Nebyl zde výrazný hlavní referát a konference jednala v sekcích. Jednotliví referenti přiblížili řádové školství, vývoj piaristických kázání i jejich školních divadelních her. Zdůrazněn byl význam řádu pro vývoj dějin umění a literatury. Referáty pojednávaly i o některých významných kolejích z území Slovenska (Podolinec, Sabínov aj.). Byly připomenuty kontakty mezi českými, slovenskými i maďarskými piaristy na rovině obecné (příspěvek zaslal V. Bartůšek) i konkrétní – maďarská badatelka Terézia Kerny zhodnotila význam historického a historiografického díla českého piaristy P. Gelasia Dobnera (1719–1719) pro maďarskou historiografii. Příspěvky zahrnovaly i tentokrát celé období dějin řádu od jeho založení a příchodu do oblasti střední Evropy až po 20. století (např. činnost piaristů za Maďarské republiky rad) a nedávnou minulost. Večer byla sehrána studenty univerzity školní piaristická divadelní hra o králi Šalamounovi z roku 1772. Rovněž z této vědecké konference, podobně jako z polské, se plánuje vydání sborníku.

Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783¹

Klára Woitschová

Úvod

Současný stav studia dějin práva, hrdelního soudnictví i kriminality zasazené do nejširšího kontextu je v celoevropském měřítku výslednicí dlouhodobého vývoje. Ten rezultoval mj. v založení International Association for History of Crime and Criminal Justice /1978/, jež vydává vlastní časopis a je základem pro mezinárodní spolupráci.² O diskurzivních proměnách v oblasti mezinárodního bádání na tomto poli informoval odbornou veřejnost v českých zemích především J. Pánek.³ V domácím kontextu hraje vůdčí úlohu při zpřístupňování nejnovějších poznatků o dějinách práva časopis Právněhistorické studie.

Písenné prameny úřední provenience k hrdelnímu soudnictví v Čechách v období raného novověku a jejich dosavadní využívání

V raném novověku se příslušnost jedince v oblasti hrdelního soudnictví řídila jeho postavením ve společnosti. Pro šlechtu byl příslušný zemský

¹ Text vznikl v rámci grantového projektu GA ČR č. 407/08/0295 s názvem *Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783: Analýza a kritická edice.*

² *Srv. publikovaná výběrová komentovaná bibliografie Douze ans de recherches sur l'histoire du crime et de la justice criminelle, IAHCCJ Bulletin 14, 1991.*

³ *Pánek, Jaroslav: Dějiny kriminality a hrdelního soudnictví v evropském kontextu (Středověk a raný novověk). In: Francek, Jindřich – Šimek, Tomáš: Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury. Pardubice 1995, s. 3–14 a týž: Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice. In: Francek, Jindřich (red.): Hrdelní soudnictví, s. 15–28.*

(popř. komorní, který mezi jeho zasedáními mohl přebírat část jeho agendy) soud, příslušníci církve podléhali v tomto ohledu soudu konzistoře.⁴ Městské hrdelní (i jiné) soudnictví bylo soustředěno v rukách městských rad. Vzhledem k tematickému vymezení projektu se v následujícím výkladu budeme věnovat pouze posledně jmenovanému, tedy písemným pramenům úřední provenience k hrdelnímu soudnictví městskému.⁵

Jednu z možných typologií institucionálních pramenů k trestnímu soudnictví měst, která se pro účely projektu jeví jako nejrelevantnější, stanovil J. Pánek následovně:⁶ 1. základní prameny, kam se řadí knihy smolné (černé, krevní, popravčí) a jim příbuzné,⁷ knihy snížených osob (katů, pohodných), smolné (soudní, hrdelněprávní) spisy a speciální písemnosti nadřazených institucí.

⁴ Kalousek, Josef: *České státní právo*. Praha 1871; Kapras, Jan: *Právní dějiny zemí koruny České I–III*. Praha 1913; Čelakovský, Jaroslav: *Povšechné české dějiny právní*. Praha 1921; Baxa, Bohumil: *Dějiny práva na území republiky Československé*. Brno 1935; Vaněček, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1975; Malý, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1997. Konkrétně k trestnímu soudnictví Malý, Karel: *K českému trestnímu právu 15.–16. století*. Praha 1962; týž: *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha 1989.

⁵ K městskému právu např. sborník Malý, Karel (usp.): *Městské právo v 16.–18. století v Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou ve dnech 25.–27. září 1979. Praha 1982. Souhrnný a metodicky přínosný příspěvek publikoval Pánek, Jaroslav: *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. ČsČH 32, 1984, s. 693–728. Dále srv. Francek, Jindřich: *Hrdelní soudnictví v Čechách v 16.–18. století*; in: Pánek, J. (ed.): *Česká města v 16.–18. století*. Praha 1991, v roce 1995 byla tomuto tématu věnována konference v Pardubicích, z příspěvků byl publikován sborník *Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století* (red. Jindřich Francek). Jako doprovodná publikace vyšel soupis pramenů *Hrdelní soudnictví českých zemí*. *Soupis pramenů a literatury*. Pardubice 1995, uspořádaný Jindřichem Franckem a Tomášem Šimkem.

⁶ Šimek, Tomáš: *Soupis písemných pramenů k dějinám hrdelního soudnictví*. In: Francek, Jindřich – Šimek, Tomáš: *Hrdelní soudnictví českých zemí*. *Soupis pramenů a literatury*, Pardubice 1995, s. 73.

⁷ Pro období do roku 1526 existuje soupis všech městských knih Nový, Rostislav: *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526*. Katalog. Pro období novější zatím obdobný soupis neexistuje, avšak soupis městských knih souvisejících

Z centrálních institucí se jedná zejména o apelační soud, jehož vývoji a písemnostíem je věnován následující oddíl tohoto textu. Odvolání od apelačního soudu byla možná ke králi, resp. tuto agendu vyřizovala až do svého zrušení v roce 1749 česká dvorská kancelář.⁸ Bohatství materiálů tří centrálních úřadů (české kanceláře, českého místodržitelství a české komory) bylo zmanipulováno do tzv. Staré manipulace (1312–1706), kde je roztroušeno značné množství pramenů i k hrdelnímu soudnictví ve městech.⁹ Písemnosti stejných úřadů, jen z jinak časově vymezeného období (1650–1706) nalezneme v Nové manipulaci. Dále můžeme najít příslušné prameny i v dalších významných fondech Národního archivu: Česká finanční prokuratura, České gubernium, České oddělení dvorské komory, Registra a Sběrka patentů.¹⁰ Druhou skupinu dle Pánkovy typologie tvoří prameny komplementární k výše uvedeným, představují je písemnosti zejména městské provenience, které se dotýkají hrdelně právní problematiky pouze doplňkově (kroniky, pamětní knihy, rychtářské a radní manuály, písemnosti vrchnostenských kancelářů atd.).

Z hlediska konkrétního badatelského uchopení byla a je problematika hrdelního soudnictví v Čechách v raném novověku obecně velmi oblíbená a hojně studovaná. Způsobů zpracování této tematiky je přitom hned několik, kvalitativně výrazně odlišných. V popularizační rovině jde o novinové

---

s hrdelním soudnictvím ve městech byl publikován ve výše citovaném Šimkové – Franckové soupisu pramenů. K poměrně komplikovanému názvosloví a systému městských knih srv. jednak Nový, Rostislav: Městské knihy a Čarek, Jiří – Lůžek, Bořivoj: Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách. Sborník archivních prací 18/2, s. 452–477.

⁸ *Národní archiv (NA), Česká dvorská kancelář (ČDK). Soudní spisy jsou obsaženy zejména v oddělení VI. Větší část registratury tohoto úřadu se však bohužel nedochovala. Srv. Stloukal, Karel: Česká dvorská kancelář 1599–1608. Praha 1931; Pešák, Václav: Protokoly české dvorské kanceláře od polovice 16. století do Bílé hory. Sborník Archivu Ministerstva vnitra 2, 1929, s. 91–113.*

⁹ *NA, Stará manipulace (SM). Beránkovi, Karel a Věra: Stará manipulace 14. stol. – 1805. Inventář. Praha 1973.*

¹⁰ *K nim buď konkrétní inventáře a archivní průvodce (Nuhlíček, Josef: Státní ústřední archiv Praha. Průvodce po archivních fondech I a II, Praha 1952 a Státní ústřední archiv v Praze. Průvodce po archivních fondech a sbírkách, Praha 1988–2005).*

články zaměřené na konkrétní čtenářsky atraktivní kauzy.¹¹ Tématem studií v regionálních odborných časopisech vydávaných většinou okresními či oblastními archivy se stává popis okolností realizace hrdelního soudnictví zpracovaný na základě výše zmíněných dochovaných pramenů jednotlivých měst a městeček. Jako modelový příklad pro české prostředí může sloužit ojedinělá série studií z dílny E. Procházkové a J. Pánka.¹² Na tutéž problematiku na Moravě se zaměřil zejména I. Štarha.¹³ Konečně poslední

¹¹ Např. Kovářová, Stanislava: *Dřevohostice měly hrdelní právo: toulky regionem. Právo. Olomoucký kraj. ročník 13, č. 125, s. 11; Výdra, František: Chrastavská smolná kniha. Liberecký den, ročník 10, č. 191 (17. 8. 2002), magazín, s. 8; Krejčí, František: Jak odsouzený na křivoklátě omráčil kata a utekl. Rakovnický deník, ročník 8, č. 141 (17. 6. 2006), s. 6; Šnajberk, Miroslav. Z dějin útrpného práva na Brandýsku. Polabský týdeník TOK, ročník 7, č. 17 (26. 4. 2006), s. 4 a celá řada dalších.*

¹² *Zde mám na mysli především cyklus studií o hrdelním soudnictví „mezi Sázavou a Brdy“: Pánek, Jaroslav: Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k metodice studia jeho dějin). SSH 13, 1978, s. 87–195; týž: Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století (Příspěvek k dějinám pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice patrimoniálních trestněprávních pramenů). SSH 14, 1979, s. 71–109; týž, Hrdelní soudnictví na Vlašimsku v 16.–18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice jeho sociálně ekonomického zázemí). SVPP 23, 1982, s. 163–197; Procházková, Eva: Hrdelní soudnictví města Benešova v 16.–18. století. SVPP 21, 1980, s. 211–254; táž: Hrdelní soudnictví města Berouna v letech 1621–1680. SSH 18, 1992, s. 5–50; táž: Hrdelní soudnictví města Miličína v 15.–18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice soudní praxe na rožmberském dominiu). SVPP 26, 1985, s. 249–270; táž, Hrdelní soudnictví města Votic v 16.–18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního soudnictví v Čechách a k využití městských pamětních knih jako trestněprávního pramene). SVPP 22, 1981, s. 203–244; táž: Hrdelní soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16.–18. století. SVPP 24, 1983, s. 239–258. Další podobné regionálně jsou spíše výjimečné, srv. např. Kreuz, Petr: Hrdelní soudnictví města Nymburka v době předbělohorské a jeho výkon. Právněhistorické studie 33, 1993.*

¹³ Štarha, Ivan: *Jihomoravské městské soudy v době předbělohorské. Jižní Morava 1967, s. 25–31; týž: Hrdelní soudy na Břeclavsku. Jižní Morava 1996, s. 57–64; týž, Hrdelní soudy na Hodonínsku. Jižní Morava 1993, s. 89–92; týž: Hrdelní soudy na Vyškovsku. Vyškovský sborník 2001, s. 86–95; týž: K vývoji hrdelního soudnictví na jižní Moravě. In: Francek, Jindřich (red.): Hrdelní soudnictví, s. 29–40.*

kvalitativně značně heterogenní skupinou prací jsou analytická i syntetická díla pojednávající práci centrálních soudních institucí, otázky disciplinace obyvatelstva (či jeho skupin) v období raného novověku a konečně texty o celkovém vývoji právního a soudního systému na našem území.

Z hlediska edičního zpracování pramenů z oblasti městského práva přitáhly pozornost starších editorů (zejména bratří Jirečků) jednak právní knihy, popř. kodifikace městského práva,¹⁴ jednak již od 2. poloviny 19. století prakticky dodnes samotné knihy městské.¹⁵

Apelační soud a jeho písemná agenda a stav jejího dosavadního využívání a edičního zpracování¹⁶

Apelační soud byl zřízen na základě reskriptu Ferdinanda I. ze dne 20. ledna 1548.¹⁷ Soud se konstituoval jako odvolací instance pro (nejen králov-

¹⁴ Jirečkové, *Hermenegild a Josef* (ed.): *M. Brikciho z Licka Práva městská. Praha 1880*; Jireček, *Josef* (ed.): *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha 1876.*

¹⁵ Např. Emler, *Josef*: *Paměti rakovnické, 1425–1639. VKČSN 1894, Praha 1895, s. 1–43*; Kytka, *Josef*: *Smolná kniha města Milevska. Milevsko 1939*; Bičík, *Zdeněk* (ed.): *Knihy smolné. Hradec Králové 1969*; Pánek, *Jaroslav* (ed.): *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617–1751. Praha 1977*; Kol. (ed.): *Černá kniha města Velké Bíteše. Brno 1979*; Cironis, *Petros* (ed.): *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573–1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů. Rokycany 1994 a mnohé další.*

¹⁶ Pozůstatky registratury a knihový materiál z činnosti apelačního soudu je dnes uložen v prvním oddělení Národního archivu ve fondu *Apelační soud (AS)*. Inventář k fondu zpracovala Křepelková, *Anita*: *Apelační soud. 1548–1783 (1788)*. Inventář. Praha 1964, zde i přehled soudem produkovaných písemností.

¹⁷ *K dějinám apelačního soudu* srv. Auersperg, *Josef*: *Geschichte des königlichen böhmischen Appellations-gerichtes. Prag 1805*; Zdeněk, *Václav*: *Dějiny královského apelačního soudu na Hradě pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548–1933. Praha 1933*; nověji Adamová, *Karolina*: *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*. In: Malý, *Karel* (usp.): *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám. Praha 1975, s. 101–112* a diplomové práce Plecháček, *Ivo*: *Apelační soud v Čechách do roku 1644. Praha 1956 (Diplomová práce obhájená na FF UK)* a Král, *Ladislav*: *Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské. Praha 2004 (Diplomová práce obhájená na PF UK)*.

ská) města v Čechách, po poměrně komplikovaném a dlouhotrvajícím vývoji i pro města na Moravě a různé typy soudů ve Slezsku (např. soudy bezprostředních slezských knížectví) a obou Lužicích (např. zemský soud Horní Lužice). Zásadní reforma této instituce pak proběhla v pobělohorském období na základě císařského reskriptu Ferdinanda II. ze dne 29. 9. 1628. V této době se pak jeho územní kompetence postupně zužovala o území ztracená ve válkách, další omezení následovala zřízením samostatného apelačního soudu pro Moravu (1752), kam od roku 1782 spadala i odvolání ze Slezska. Dějiny apelačního soudu končí v roce 1783, kdy byl změněn na tzv. všeobecný apelační soud.

Apelační soud byl zeměpanskou institucí organizovanou na byrokratickém principu, stavy na jeho činnost neměly žádný vliv. Do jeho věcné působnosti spadala rozhodnutí o odvolání řečených soudů v agendě civilní i trestní. Rozhodování se tedy týkalo měšťanů a dalších osob zdržujících se ve městech a osob vyšších stavů, pokud tyto vlastnily majetek podléhající šosovní dávce. Dále sem spadala i agenda vesnického a neosedlého obyvatelstva, pro jehož trestní záležitosti byli první soudní instancí krajsí hejtmané, rady královských měst či privilegii nadané vrchnostenské soudy.¹⁸

V čele apelačního soudu stál president a 13 radů, přičemž jednotlivá místa měla být obsazována podle příslušnosti ke stavu – president a dva radové byli stavu panského, tři radové rytíři, čtyři měšťané Starého a Nového Města pražského a čtyři doktoři práv. President (později i vicepresident) byli jmenováni a odvoláváni (a též placeni) králem. Reorganizačním reskriptem z roku 1628 se zvýšil počet radů na 16.¹⁹

Administrativní zázemí rady nad apelacemi tvořili sekretář a několik kancelistů, od počátku 17. století dva sekretáři – český a německý, ve stejné době se objevují i český a německý registrátor. Obojí jazyková agenda měla též svého viceregistrátora (neboli adjunkta), expeditora a viceexpeditora. Oba sekretáře jmenoval též panovník, ostatní personál pak president.

Jazyk agendy apelačního soudu se řídil jazykem podání – mohlo se jednat buď o češtinu, nebo o němčinu. Dvěma jednacím jazykům odpovídalo

¹⁸ Adamová, Karolina: *Apelační soud*, s. 102nn.

¹⁹ *K personálnímu obsazení apelačního soudu Schmidt, Johann Ferdinand: Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations-Gerichtes. Prag 1850 doplněné pro počáteční období existence soudu Hausenblasová, Jaroslava: Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. Paginae historiae 13, 2005, s. 5–30.*

v kanceláři apelačního soudu i vedení dvou nejdůležitějších řad úředních knih. Pro české rozsudky to byly tzv. Manuály ortelní (od roku 1681 nazývané „Ortelové a naučení“). Jedná se o 87 knih českých rozsudků z let 1548–1783. Pro agendu německou jde o analogicky vedené tzv. knihy protokolů z období 1550–1780 v 97 svazcích. Agenda každého roku byla původně zapisována do samostatné knihy, později je zapsáno více roků do jednoho svazku. Velkou předností tohoto souboru knih je, na rozdíl od dalších materiálů apelačního soudu, jeho takřka intaktní dochování.

Další dochované řady úředních knih představují zasedací protokoly apelačního soudu (resp. senátu většího a menšího) pro zachycování průběhu jednání. Časový rozsah knih je však omezen pouze lety 1672–1698. Pro léta 1611–1644 jsou zachovány též knihy, do nichž se zapisovalo složení soudního poplatku, poslední materiál zachovaný v knihové podobě pro delší časový úsek jsou knihy reskriptů z let 1691–1788. Další úřední knihy (dochované však povytce torzovitě) mohou napomoci ilustrovat pro určitá období chod apelačního soudu, jeho obsazování či určité projednávané kauzy. Zvláštní knihy byly též vedeny pro záležitosti německých lén.

Přes výjimečnou důležitost pro výzkum řady otázek vztahujících se k raněnovověkému soudnictví a kriminalitě byl dosud edičně zpřístupněn pouze zlomek bohatství ortelních manuálů resp. knih protokolů. Prvním případem je studie Evy Procházkové o perzekuci Cikánů (Romů). Celá polovina jejího článku je vlastně edicí *sui generis* – autorka rozumně volila pro prezentaci více než pěti set případů formu tabulky.²⁰ Druhou dílčí edicí z ortelních manuálů v tomto případě zaměřenou na Poděbrady, opatřila v obdobné tabulkové formě pro svou diplomovou práci Lenka Kreuzová.²¹ Ediční zpracování tohoto jedinečného pramene lze tedy celkově hodnotit jako absolutně nedostatečné.

Podstata a cíle projektu

Představovaný projekt je založen na kombinaci inovativních přístupů k právněhistorickému a pomocněvědnému studiu raněnovověkých pramenů a jeho hlavním výstupem bude kvalitativně nový typ edice ve formě

²⁰ Procházková, Eva: *Perzekuce romských kočovníků v českých zemích v 18. století. (Na základě rozboru ortelních manuálů pražského apelačního soudu). Sborník archivních prací 1992/2, s. 307–409.*

²¹ Kreuzová, Lenka: *Agenda městského soudu v Poděbradech v době předbělohorské ve světle knih čistopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze (1548–1618). Praha 2005 (Diplomová práce obhájená na FF UK).*

elektronické databáze. Předmětem studia jsou zmíněné ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu z let 1548–1783, které jsou jedinečným, doposud však jen výrazně selektivně využívaným pramenem k vývoji raněnovověkého soudnictví, kriminality a správního systému. Tento pramen je ale navýsost podstatný i pro studium problematiky postavení marginálních skupin obyvatelstva, dobových mentalit a dalších historicko-antropologických aspektů každodennosti.

Zpracování rozsáhlého souboru písemností o celkovém rozsahu 184 svazků nevyžaduje pořízení edice in extenso, neboť zápisy jsou výrazně formulářového charakteru. Tento typ pramene je naopak mimořádně vhodný pro excerpci do elektronické databáze, která se v budoucnu může stát základem pro další zevrubnou kritickou analýzu pramene. Vlastní, kriticky prezentované pramenné informace, zásadně rozšíří možnosti studia dějin práva a soudnictví na našem území v raném novověku z nejrůznějších pohledů (od diplomatických po historickoantropologické) a lze předpokládat, že databáze bude hojně využívána jak při studiu vývoje a fungování centrálních institucí, tak při výzkumu městských soudů v regionech.

Ediční aspekty grantového projektu

Při rozhodování o formě výstupu z projektu bylo nutné pečlivě zvážit jeho podobu. K vydávání úplných textů (in extenso) bývá přistupováno v případě raněnovověkých pramenů zcela po právu pouze u těch nejvýznamnějších dokumentů.²² To je způsobeno jednak obrovským množstvím dochovaných písemností, a i v našem případě knihových zápisů by tento způsob vydávání zřejmě nebyl s ohledem na rozsah pramene nejvhodnější. Dalším významným argumentem proti kompletnímu vydání ortelních manuálů apelačního soudu, které taktéž zapadá do širšího rámce přístupu k edicím pramenů z raného novověku, je též výrazná stereotypnost některých částí dokumentů.

Charakter zápisů v ortelních manuálech a knihách protokolů se sice do jisté míry v čase proměňoval, avšak některé informace se objevují takřka pravidelně. Vždy je uváděno místo, od jehož soudu odvolání přišlo, jména stran sporu a stručná charakteristika případu a i některé další aspekty zápisů jsou víceméně standardizované. V tomto kontextu se jako nejvhodnější jeví výstup zpřístupňující věcný obsah dokumentů nikoliv jejich plné znění.

²² *Tento způsob zvolili např. editoři několikasvazkového kolektivního díla Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia. Většina pramenů je zpracována pouze formou regestu, pouze ty nejvýznamnější jsou otištěny v celém rozsahu.*

Uvažovaný výstup tedy může v zásadě vzniknout dvěma způsoby – prostým a v domácí ediční praxi zaběhnutým postupem mechanického přepisu vybraných dat do tabulek, anebo užitím efektivního elektronického databázového zpracování. Materiál se totiž celkově jeví jako velmi vhodný pro zpracování formou elektronické databáze následně zveřejnitelné na internetu či v podobě CD-ROM.²³

V podstatě jediným negativem (které by se však týkalo i tabulkové formy edice) zpracování takto rozsáhlého objemu informací formou elektronické databáze může být právě její předem daný formulářový charakter, který hrozí smazat drobné „jinosti“, nepravidelnosti a výjimečnosti v obsahu pramenů, jež jsou důležité právě např. s ohledem na četné historickoantropologické interpretace pramenů tohoto typu. Riziku jistého zploštění obsahu pramenů lze ovšem předejít pečlivou přípravou databáze a při zachování výhod elektronického databázového zpracování ponechat dostatek prostoru ke kritickým poznámkám a komentářům.

Databázové zpracování souboru zápisů v ortelních manuálech a knihách protokolů bude zároveň jedním z prvních pokusů o tento způsob edičního zpracování raněnovověkého materiálu u nás.²⁴ Realizace projektu bude nejen přínosem po stránce obsahové, ale elementárním způsobem přispěje též k rozpracování metodiky přípravy a realizace dalších obdobných projektů, která v české republice prozatím zcela chybí.²⁵ Teoreticko

²³ Publikování edic písemných pramenů pouze na CD-Rom u nás není dosud příliš obvyklé. Mezi řidké výjimky patří např. edice písemnosti z metternichovského archivu vydané Jaroslavou Hoffmanovou a kolektivem (*Chancellor Metternich and His Time*. Praha 1994) či CD Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Archivu Národního muzea (autorů Michala Fialy, Jakuba Hrdličky, Tomáše Krejčíka a Jana Županiče). Nejnověji byla na CD-Romu vydána edice dvou památníků z rukopisných fondů Národní knihovny (Klára Woitschová).

²⁴ Obdobný projekt je nyní realizován na Katedře PVH a archivnictví FF UK, jedná se o databázové zpracování Tereziánského katastru pro Prahu. Obdobně je digitalizován / zpracováván kolektivem badatelů pod vedením Milana Vojáčka i rozsáhlý materiál pražských pobytových přihlášek (1850–1914), ovšem zde je výchozí materiál již sám o sobě formulářového charakteru (přístupno online na: www.nacr.cz/C-fondy/E-digi2.htm).

²⁵ Nejnovější příručka Šťoviček, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha 2002 zná z edic publikujících edičně zpracovaný obsah dokumentů pouze edice regestů, anotací, výtahů dokumentů a edice tabulek. Pro databázové zpracování zde žádnou metodickou oporu nenalezneme, což lze považovat za charakteristické ovšem velmi problematické.

metodologický aspekt projektu lze tedy považovat za zcela rovnocenný vlastnímu zpřístupnění textu pramene.

Interpretační a analytické aspekty projektu

Vytvářením báze dat excerpovaných z ortelních manuálů a knih protokolů bude vznikat poměrně široká základna pro jejich analýzu a interpretaci. Ta sice nemá být dominantní součástí grantového projektu, nicméně při samotné excerpici a zejména při sestavování kritických komentářů a přípravě edice je potřeba neustále vyhodnocovat i obsah a výpovědní hodnotu pramene a mít na paměti veškeré přednosti i nevýhody tohoto specifického typu dokumentu.

Při důsledné kritice pramene je tedy třeba zvážit některé problémy. První z nich spočívá v tom, že z ortelních manuálů poznáme pouze určitou část před soudy projednávaných případů a pravděpodobně jen zlomek z celkového počtu činů, které bylo možno v dané době považovat za kriminální, neboť řada z nich prostě zůstala navždy utajena. Získané číselné údaje lze právě proto posuzovat právě jen jako dílčí a nikoli absolutní. Na druhou stranu však komparace ortelních manuálů s prameny městskými ukazují i další možnost – že totiž informace z manuálů mohou zachycovat i případy v městských knihách nezaznamenané, jak bylo ukázáno např. na materiálu sedleckém, prčickém či lounském.²⁶ Na jiná možná úskalí při práci s podobnými typy pramenů upozorňují minimálně od konce 70. let 20. století badatelé vycházející z nejrůznějších historickoantropologických paradigmatických orientací, což vedlo i řadě radikálních odsudků smysluplnosti kvantifikačních metod, jak to přímo s odkazem na trestněprávní prameny učinil např. Lawrence Stone,²⁷ či o mnoho vyváženěji v českém prostředí Pavel Himl v příspěvku s výstižným podtitulem ...aneb jak nepočítat historii.²⁸ Himl v něm na základě sondy do případů perzekuce Cikánů (Romů) ukazuje ošidnost čistě kvantifikačního přístupu k analýze získaných dat.

²⁶ Procházková, Eva: *Hrdelní soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16. – 18. století*. SVPP 24/1983, s. 241 a Neudertová, Michaela – Kuthanová, Lenka: *Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době pobělohorské*. In: Francek, Jindřich (red.): *Hrdelní soudnictví...*, s. 119–132.

²⁷ Stone, Lawrence: *The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History*. *Past and Present* 85, 1979, p. 19.

²⁸ Himl, Pavel: *Milost místo smrti (v procesech s Cikány v Čechách první poloviny 18. století) aneb jak nepočítat historii*. *Dějiny-teorie-kritika* 1, 2005, s. 7–43.

Příprava databáze se tedy nemůže omezit na pouhou sumarizaci a kvantifikaci, neustále je třeba mít na paměti i jedinečné jevy a případy a s tímto vědomím k zpracování pramene přistupovat.

S vědomím uvedených výhrad představují ortelní manuály a knihy protokolů východisko ke studiu různých tendencí hrdelního soudnictví, právního a správního vývoje atd. Z problémových okruhů, kterým bude při analýze pramene věnována výběrová pozornost, je pak třeba jmenovat hlavně následující (příčemž je evidentní, že některé z nich lze blíže vysvětlit jen studiem komplementárních pramenů zejména v okresních archivech):

a) Hledisko časové. Ortelní manuály jsou zachovány pro celou dobu činnosti apelačního soudu v letech 1548–1783, což je v kontextu jiných centrálních pramenů k dějinám raněnovověké správy a soudnictví (a koneckonců též v kontextu materiálů apelačního soudu samotného) zcela výjimečné. Při jinak torzovitěm dochování registratury soudu nám manuály poskytují jedinečnou možnost sestavování vývojových řad různých jevů v čase. Na druhou stranu je možné a nutné přihlížet také k politickým, ekonomickým a sociálním jevům, které v tak dlouhém období na apelační soud a mechanismy jeho fungování mohly působit.

b) Hledisko geografické. Prosazování pravomoci apelačního soudu ve městech v Čechách, na Moravě a jejich působení v dalších zemích ve svazku Koruny české lze snadno zrekonstruovat na základě královských nařízení či císařských reskriptů. Praktický dopad těchto opatření a reálnou podobu kontaktů různých soudů se soudem apelačním však nelze zjistit jinak, než právě analýzou zápisů v ortelních manuálech.

c) Hledisko jazykové. Jazyk zápisu byl dán jazykem podání, avšak z jednoho města můžeme nalézt podání v obou jazycích – z analýzy dat bude možno snadno zjistit, zda se jednalo o různé časové vrstvy či naopak o podání v různých typech záležitostí.

d) Typy deliktů a jejich výskyt. Rozsáhlá soubor excerptovaných dat bude v první řadě dokumentovat pestrost vyskytujících se deliktů (což platí zejména ve druhé polovině existence apelačního soudu, kdy většinu jeho agendy tvoří trestní případy a odvolání v civilních záležitostech ustupují výrazně do pozadí).²⁹ Dále bude možno sledovat jejich proměny v čase

²⁹ *Kategorizaci deliktů, kterou je možno pro tento projekt považovat za hodně metodické východisko, předložil Malý, Karel: Trestní právo v Čechách v 15. a 16. Století. Praha 1989. Na základě městských soudních materiálů vytvořil vlastní typologii i Pánek, Jaroslav: Městské hrdelní soudnictví, s. 712–713, poznámka 86.*

(objevují-li se nové delikty, či jejich paleta zůstává stejná) a prostoru (potýkaly se nějaké regiony častěji s jedním deliktem než oblasti jiné?). Při prostorových analýzách bude možné využít i sofistikované postupy práce s geografickými informačními systémy. Z těchto analýz bude možno usuzovat jednak na určité obecné vývojové tendence raněnovověké kriminality, jednak na vliv nejrůznějších ekonomických či sociálních jevů (např. období válek) na její podobu.

e) Typy trestů. Jednotlivé delikty a typy trestů za ně ukládané poskytují možnost dvojího zkoumání – vývoje vztahu zločinu a trestu, ale i na vývoje soudní praxe samotné. Zároveň se nám nabízí jedinečný pohled na rozhodování soudu nižšího z pozice soudu odvolacího (souhlas či nesouhlas, zmírnění nebo zpřísnění rozsudku, jejich příčiny a zdůvodnění). Typy trestů³⁰ ve vztahu ke konkrétním deliktům (či pachatelům s přihlédnutím k jejich sociálnímu zařazení) jsou zvláště závažné při úvahách nad mírou a formami postupné disciplinace společnosti v období raného novověku.³¹

f) Sociální, socioprofesionální, náboženská etnická a genderová analýza skupiny obyvatelstva a jednotlivců zastoupených v příslušných kauzách. Rozsáhlý soubor dat lze detailně analyzovat z různých hledisek, která mohou zohlednit jak tradiční přístupy ke studiu právní problematiky, tak otázky kladené zejména s ohledem na mentalitu dobové společnosti. Významná je i možnost zkoumat např. sociální postavení, náboženství, etnický původ či příslušnost k pohlaví u osob, které se v prameni v různých rolích objevují. Z tohoto pohledu byla dosud pozornost nejvýrazněji zaměřena na Cikány (Romy) resp. skupinu obyvatel takto dobově označovanou.³² Ke škodě věci mimo centrum zájmu zatím zůstaly např. kauzy týkající se židovského obyvatelstva (jejichž počet je samozřejmě podstatně nižší, což ovšem nemusí znamenat, že by byly případy méně zajímavé).

g) Pramen je v neposlední řadě mimořádně vhodný i pro analýzu fungování dobového úředního aparátu a pro studia diplomatická. Studium takto uceleného souboru raně novověkých písemností úřední povahy (navíc mimořádně rozsáhlého) totiž může přinést řadu poznatků k těmto otáz-

³⁰ *Tamtéž s. 717, poznámka 95.*

³¹ *K výzkumu tohoto typu využila ortelní manuály nejnověji např. Tinková, Daniela: Hřích, zločin, šilenství v čase odkouzlování světa. Praha 2004.*

³² *Procházková, Eva: Perzekuce. SAP 42, 1992, s. 307–409; táž, Osobní jména Romů v zápisech ortelních manuálů pražského apelačního soudu. In: Pocta Evě Šmilauerové. Praha 1995, s. 117–136; Himl, Pavel: Cestou milosti a týž: Zrození vagabunda. Praha 2007.*

kám, neboť stav poznání fungování raně novověkých kancelářů má u nás dodnes značné rezervy. V rámci rozboru diplomatických aspektů fungování apelačního soudu se jako vhodné její např. studium mechanismu přidělování případů jednotlivým úředníkům (u jednotlivých případech je připsáno jméno referenta). Na základě rozsáhlého souboru dat, navíc pokrývající dlouhé časové období, tak bude možno např. konstatovat nebo naopak vyloučit specializovanost jednotlivých úředníků na obdobné typy deliktů či na podání z jedné oblasti. V úvahu připadají však i jiné analýzy vnitřních kancelářských mechanismů fungování apelačního soudu.

Teoreticko-metodologické aspekty a metodický postup

Z hlavních teoretických a metodologicko-metodických přístupů a postupů, které budou při práci na projektu zohledněny je třeba zdůraznit zejména následující aspekty:

a) zpracování a následné analýzy pramene budou probíhat výhradně elektronicky, a to v prostředí k tomu účelu vyvinuté speciální databáze. Vzhledem k tomu, že tento způsob zacházení s historickými prameny je v našem prostředí zcela nedostatečně propracován, bude nutné vycházet ze zkušeností zahraničních³³ a dílčím způsobem využít i poznatků o elektronickém zpracování a archivaci kvalitativních (měkkých) i kvantitativních dat v prostředí příbuzných disciplín (sociologie, kulturní antropologie).³⁴

Databáze bude sestavena tak, aby umožňovala provádět různé typy relačních analýz, sestavování časových řad, sestavování sumárních tabulek, bude z ní možné generovat rejstříky atd. Zároveň půjde o softwarový pro-

³³ *K situaci v zahraničí včetně odkazů na teoretickou literaturu i konkrétní projekty* srv. Borovičková, Jana – Neškudla, Bořek: *Digitální zdroje pro společenské vědy v Evropě (Zdroje, infrastruktura, financování). Přehled vývoje a současného stavu „Humanities computing“*. In: *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2004. Praha 2005 (Rozpravy NTM v Praze 190)*, s. 115–121; Neškudla, Bořek: *Antika mezi nulou a jedničkou. Počítačové postupy ve výzkumu dějin starověku*. In: *Historická dílna 1, Sborník příspěvků přednesených v roce 2006. Plzeň 2006*, s. 11–22 a Křivohlavá, Barbora – Stočes, Jiří: *Databáze v historické vědě. ČČH 101/2, 2003*, s. 475–478.

³⁴ Thompson, P., Corti, L. (1998): *Are you sitting on your qualitative data? Qualidata's mission. Social Research Methodology: Theory and Practice*, 1, 1, 85–90, <http://medard.soc.cas.cz/>; <http://archiv.soc.cas.cz/>; <http://medard.soc.cas.cz/czarchivy.html#archivyQD>, a <http://qualitative-research.net/fqs/fqs-eng.htm>.

středek důsledně umožňující (různou podobou kódování zápisů) zohlednit obsahovou i formální (např. paleografickou) jedinečnost příslušných zápisů. Databázi bude samozřejmě možné průběžně upgradovat a doplňovat. Výsledná databáze bude po skončení projektu přístupná na serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

b) pramen bude zpracováván v souladu se standardy zpřístupňování raněnovověkých pramenů (např. užívání transkripce, resp. transliterace, rozepisování zkratk atd.).

c) studium diplomatické stránky písemností apelačního soudu bude odpovídat soudobým trendům v pomocněvědném (zejména diplomatickém) výzkumu fungování raněnovověkých institucí.

d) při dílčí interpretaci obsahu pramene a přípravě kritického komentáře k databázi se bude projekt opírat zejména o dosavadní studie zabývající se vývojem právního a správního systému českých zemí v raném novověku a dále zejména o studie zabývající se vývojem hrdelního soudnictví a apelačního soudu zvláště.³⁵ Je si však třeba uvědomit, že dosavadní práce většinou postrádaly komplexní přehled o informacích obsažených v ortelních manuálech a podle toho je k nim potřeba přistupovat. Nelze v žádném případě opomenout ani nejnovější studie, které částečně revidují závěry vycházející z přílišné kvantifikace pramenných údajů. I zde však platí, že cílem grantového projektu je v prvé řadě poskytnout – v unikátní podobě velmi usnadňující další výzkum – podklady pro další bádání v této oblasti, nikoliv problém v úplnosti vyřešit.

---

³⁵ Viz poznámky výše.

Grantový projekt Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století

Milan Vojáček

Na výzkumu v rámci grantového projektu Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století se podíleli zástupci z několika významných badatelských pracovišť v ČR (Národní archiv, Masarykův ústav – Archiv Akademie věd, Ústav českých dějin, Filosofická fakulta UK Praha, Katedra archivnictví a PVH, Filosofická fakulta Jihočeské univerzity, Národní muzeum).

Prvním výsledkem a výstupem projektu bylo uspořádání mezinárodní konference k problematice ženské emancipace a její integrace do širšího kontextu společenského vývoje 2. poloviny 19. století. Konference se konala ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy v Clam-Gallasově paláci v Husově ulici. Během dvoudenního jednání (23.–24.11. 2006) zaznělo 17 referátů, které byly doplněny diskusí a další rozpravou. Konference se aktivně účastnili členové řešitelského týmu. Pro zasazení problematiky do širšího středoevropského kontextu byla podnětná účast zahraničních účastnic (Institut für Geschichte der Universität Wien, Institut für Geschichte und Ethnologie der Universität Innsbruck). Byl dán prostor moderním metodologickým přístupům a byly naznačeny nové perspektivy hodnocení (sebe)reflexe ženské emancipace v české národní elitě 2. poloviny 19. století v rámci středoevropského kontextu.

Dalším výstupem projektu bylo vydání sborníku příspěvků z této konference. Příspěvky byly vydány v rozšířené verzi včetně několika příspěvků, které z technických důvodů na konferenci nezazněly. Členové řešitelského týmu se účastnili dalších podobných konferencí a seminářů, kde publikovali výsledky své práce.

Druhým základním momentem projektu vedle výzkumu bylo zpřístupnění rozsáhlého pramene relevantního pro zkoumanou otázku – příprava edice a vydání Zápisků Marie Červinkové-Riegrové. S ohledem na rozsah a strukturu pramene bylo zvoleno kombinované zpřístupnění. Významnější část Zápisků (léta 1880–1891) je připravena jako klasická knižní edice (4 svazky), zbývající část (léta 1865–1879) bude zpřístupněna v elektro-

nické podobě. Badatel získá ve finále úplný text Zápisků, což se odrazí ve fyzickém ušetření poškozeného originálu. Studium Zápisků může významně přispět k poznání problematiky ženské emancipace, ale přináší také řadu informací o celkovém politickém, společenském a kulturním dění v 2. polovině 19. století.

Seznam publikovaných prací v rámci projektu

VOJÁČEK, Milan (ed.): *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Praha 2007, 366 s.

VOJÁČEK, Milan a kol. (ed.): *Zápisky Marie Červinkové-Riegrové (1880–1891)*, v tisku.

VOJÁČEK, Milan: *V zájmu národa? Rodinný život vnuček otce národa, Marie a Libuše Riegrových*. In: *Oznamuje se láskám našim aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice 2007, s. 141–148.

VOJÁČEK, Milan: *hesla Marie Červinkové-Riegrová a Václav Červinka*. In: *Vošahlíková, Pavla a kol.: Biografický slovník českých zemí, sešit 10*, v tisku.

Program „Veřejné informační služby knihoven (VISK)“ v knihovně Národního archivu rok 2007 – podruhé

Dagmar Spáčilová – Václav Bartůšek

Zpřístupňování vzácných, poškozených nebo degradací ohrožených dokumentů formou jejich kopií je především v archivech praxí, která chrání originální dokumenty, archiválie, již poměrně dlouhou dobu. Způsob zhotovování kopií dokumentů samozřejmě odpovídal své době, dosaženým technickým možnostem a později také přístrojovému vybavení jednotlivých pracovišť, neustále se vyvíjel a zdokonaloval, přes mikrosnímkování a různé reprografické techniky až k dnešní přímé nebo tzv. komplexní digitalizaci. Digitální úřady, digitální archivy, digitální knihovny¹ a digitální informace v nich ve velkém tempu a zcela zásadně mění přístupy k informacím každého z nás a to dokonce v běžných životních situacích. Na prahu informačního věku již nejde v paměťových a administrativních institucích pouze o původní koncepci ochrany dokumentů, ale o snahu vytvořit prostředí pro trvale udržitelnou a trvale sdělitelnou informaci.

Vycházejíc ze své koncepce *ochrany dokumentů a péče o historické knižní fondy*², která již v roce 2000 zmiňuje ochranné reformátování a zpřístupňování ohrožených dokumentů formou zhotovování jejich kopií, se knihovna Národního archivu³ v roce 2005 zapojila do národního projek-

¹ *Malé curriculum vitae digitalizace v knihovnách Lhoták, Martin: Digitální věk v knihovnách. www.mzk.cz/CASLIN05/dokumenty/lhotak.doc*

² *Interní dokument – pro služební potřebu „Historické knižní fondy knihovny Státního ústředního archivu (budování, evidence, zpracování, ochrana, zpřístupňování, využívání a prezentace fondů“*, 2. 2. 2000.

³ *Do prosince roku 2004 knihovna Státního ústředního archivu.*

tu digitalizace dokumentů v rámci projektů VISK 6 a VISK 7⁴. Po úspěšném zakončení první etapy projektů⁵ jsme v roce 2007 přistoupili u obou projektů k realizaci jejich druhých etap, které těsně navázaly na činnost knihovny Národního archivu na tomto úseku v předcházejícím roce.

V rámci podprogramu VISK 6 (*Memoriae Mundi Series Bohemica*)⁶ byla realizována druhá etapa projektu digitalizace starých tisků z fondu knihovny NA (dílní fond Knihovna Valdštejnská) „Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A75 – letáky o třicetileté válce“. Celkové náklady projektu v roce 2007 činily 110.774 Kč, z čehož 77.000 Kč pokryla dotace ze státního rozpočtu. Celková výše finanční spoluúčasti Národního archivu představovala 33.774 Kč. V rámci této etapy projektu bylo zdigitalizováno celkem 15 drobných tisků o rozsahu 932 obrazů. Tématicky se dokumenty zahrnuté do 2. etapy projektu digitalizace týkaly většinou období let 1618 a 1619, tedy období před rokem 1620 a 1621, které byly reformátovány v 1. etapě projektu v roce 2006. Došlo tak ke zkompletování dokumentů období české války (do ledna 1622). Digitalizační proces pak pokračoval počátečním obdobím války falcké (v roce 1622 a 1623).

⁴ *Projekt VISK (Veřejné informační služby knihoven) je široce koncipovaný národní projekt jednotlivých grantových podprojektů s finanční spoluúčastí řešitele dílčího projektu, zaměřených na vybudování Koordinačního centra pro rozvoj VISK v ČR v Národní knihovně (VISK 1), mimoškolní vzdělávání pracovníků knihoven a informačních institucí (VISK 2), program vytváření informačních center veřejných knihoven – ICEKNI (VISK 3), projekt „Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven“ (VISK 4), národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven ČR (VISK 5), národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů – Memoria Mundi Series Bohemica (VISK 6), národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupnění dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius (VISK 7), program „Digitální informační zdroje – periodika“ (nákup licencí, VISK 8) a program „Souborný katalog ČR – provoz“ (VISK 9).*

⁵ „Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 75 – letáky o třicetileté válce“ (VISK 6, *Memoriae Mundi Series Bohemica* 2006) a „Sibiřské tisky“ (VISK 7, *Kramerius* 2006) – podrobně viz zpráva: Spáčilová, Dagmar – Bartůšek, Václav: *Program VISK „Veřejné informační služby knihoven“ v knihovně Národního archivu. Paginae historiae* 15, 2007, s. 505–510.

⁶ *VISK 6 je národní program, jehož cílem je zajistit ochranu a zpřístupnění vzácných dokumentů (rukopisů a starých tisků) v digitální podobě. Je součástí kulturní politiky ČR v oblasti ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví, je zapojen do programu UNESCO Paměť světa. Výsledky programu jsou prezentovány a zpřístupněny v národní databázi MANUSCRIPTORIUM.*

Zpracovaná dílka přináší především poznání, případně i dobové hodnocení, tehdejších událostí a činů panovníků Fridricha Falckého i Ferdinanda II. a šlechty v prostoru střední Evropy. V obou etapách se jedná většinou o drobné tisky (letáky a knihy menšího rozsahu) bohemikálního charakteru, které jsou nepostradatelnými dokumenty pro bádání o tomto období a poznání celkového charakteru této doby vůbec, o jehož poznávání stále přetrvává mezi odbornou i laickou veřejností neobvykle živý a hluboký zájem, jak např. dokazuje i současná výstava Albrecht z Valdštejna a jeho doba ve Valdštejnské jízdárně Senátu ČR, kterou pořádá Senát ČR, Národní muzeum v Praze a Vojenský historický ústav v Praze. Také kulturní akce pořádané v rámci roku Albrechta z Valdštejna, vyhlášeného oficiálně předsedou Senátu ČR 22. 2. 2007 a kulturní léto v Senátu ČR jsou toho dokladem. Je jen otázkou času, kdy nastane ještě větší zájem o námi digitalizované dokumenty, bez nichž by obraz Valdštejnovy doby (přelomu baroka a manýrismu) nebyl úplný.

Poznatky v těchto zajímavých historických pramenech je možné předávat odborné veřejnosti daleko rychleji, než tomu bylo doposud, protože se jedná o dokumenty stejného druhu tedy rovněž také téměř stejné kvality a podobného zaměření jako tomu bylo v první etapě. Je třeba vzít v úvahu, že uvedené dokumenty, digitalizované v podprogranu VISK 6, tvoří v rámci fondu určitý uzavřený celek, který logicky pokračuje do období konce třicetileté války, případně i těsně po ní (zhruba do roku 1650) a zahrnuje i několik pozdějších dokladů o další politické a diplomatické činnosti příslušníků rodu Valdštejnů ze 2. poloviny 17. a 1. poloviny 18. století, která by si sama zasloužila též zvláštní pozornost a ještě důkladnější zpracování rozboru a vyhodnocení v rámci odborných historických studií. K tomu může dostatečně podněcovat i studium nově zdigitalizovaného materiálu ve srovnání s výstupy ze zahraničních pracovišť např. z univerzity v Augspurgu apod.,⁷ jak na ně upozornili i pracovníci našeho archivu, jimž může také v budoucnu posloužit tento materiál při badatelské činnosti. Proto je důležité se snažit prosadit digitalizaci celého souboru letáků (knihovna NA vlastní celkem 115 svazků) a pokračovat v ní i v příštích letech digitalizací všech dosud nereformátovaných svazků souboru.

Ve druhé etapě projektu „Sibiřské tisky“ byla dokončena komplexní digitalizace nejvýraznějších a svým historickým významem nezastupitelných „sibiřských bohemik“ - seriálových dokumentů (novin a časopisů), vydávaných během první světové války a po jejím skončení až do doby odchodu

⁷ Šulc, Jaroslav: *Theatrum Europaeum a další cenné prameny k dějinám raného novověku, zpřístupněné on-line na webu Univerzitní knihovny v Augspurgu*. In: *Kuděj 8, č. 1, 2006, s. 93.*

československých legií v letech 1919 – 1920 z Ruska a návratu legionářů do již samostatné a svobodné republiky Československé.

V první řadě se jedná o noviny a časopisy organizačně, finančně i politicky podporované činností Československé Národní Rady, odbočky na Rusi. Tituly Čechoslovák, Československý voják, Československé besedy⁸ a Slovenské hlasy plnily zároveň důležitou roli úředního věstníku. Jde tedy o cenné historické prameny, dokumentující nejenom postavení české a slovenské národnostní menšiny, usídlené především v Kyjevě⁹, ale po zformování československých legií na Rusi také „historii všedního dne“ československého legionáře v Rusku v letech 1915 – 1919 (1920). Významným historickým pramenem jsou v těchto novinách dochované oficiální politické postoje, vojenské rozkazy, popisy fronty, zprávy o raněných a pohřešovaných a jiná organizační a masově informační sdělení. Na druhé straně jde mnohdy o rukou psané a kreslené, různými technikami rozmnožované tituly, např. „Sirotek“ (nebo „Houpačky“¹⁰), vydávané pouze z iniciativy jednotlivců a spolků. Každé jednotlivé číslo těchto titulů je dílko vzniklé z niterné potřeby sdělit prožívanou realitu v politické karikatuře, v téměř osobních deníkových popisech prožívaných událostí, v epigramech apod.

Projekt digitalizace „sibiřských bohemik“ byl v roce 2007 rozšířen o titul „Československá samostatnost“¹¹. Titul byl vydáván pro československé legie v zahraničí, jeho vydávání bylo započato v Annemasse ve Švýcarsku, počínaje číslem 16. prvního ročníku (ze dne 8. dubna 1916) pokračovalo jeho vydávání až do ukončení vydávání v Paříži ve Francii. S tituly „sibiřských bohemik“ je úzce svázán politickým působením a vydavatelskou činností Československé Národní Rady. Ve druhé etapě projektu „Sibiřské tisky“ bylo na mikrofilm nasnímáno 1.624 snímků včetně snímků technických předloh, digitalizováno bylo 3.194 obrazů (stran dokumentů). Celkové náklady projektu činily 46.571,- Kč, z toho 32.000,- Kč bylo hrazeno z dotace ze státního rozpočtu a 14.571,- Kč činila 31,3 % finanční spoluúčast Národního archivu.

⁸ Příloha deníku „Československý denník“, který byl digitalizován v první etapě projektu „Sibiřské tisky“ v roce 2006.

⁹ Významné středisko československého živilu na Rusi.

¹⁰ Digitalizováno v první etapě projektu v roce 2006.

¹¹ Československá samostatnost : orgán politické emigrace = L'indépendance Tcheco-Slovaque. L'organe des émigrés politiques. – Ročník I – IV. - Annemasse : [nákladem vlastním], 1915–1919. – 890 s.

Oběma digitalizačním projektům knihovny Národního archivu se díky poskytnutým dotacím¹² postupně daří naplňovat základní cíle ochranného reformátování dokumentů a zpřístupňování kulturního dědictví široké odborné i laické veřejnosti. Digitalizací starých tisků – letáků o třicetileté válce – knihovna Národního archivu obohacuje národní databázi Manuscriptorium a podílí se na zkvalitnění účasti České republiky v programu Paměť světa, v programu států G7 Bibliotheca Universalis, v evropském programu CERL. Na národní úrovni se předpokládá koordinace postupu projektu VISK 6 s projektem VISK 7, který používá stejné standardy digitalizace a je také významným přínosem do programu UNESCO Paměť světa¹³. Projektu „Sibiřské tisky“ se malými krůčky daří jeho ambice zavést pojem „sibiřské tisky“ jako oficiální označení pro všechny tyto dokumenty a představit je jako samostatnou, zcela výjimečnou kapitolu dějin českého knihtisku a české literární a žurnalistické tvorby. Zpřístupněním „sibiřských tisků“ doplňuje knihovna Národního archivu rámec archivních „legionářských“ dokumentů o autentické tištěné dokumenty a svým podílem přispívá k projektu „výzkumu archiválií týkajících se účasti legionářů v bojích první světové války a jejich cesty do vlasti“ historicko-dokumentační komise Českého svazu bojovníků za svobodu¹⁴.

Oba projekty se velmi úzce dotýkají a musí zároveň řešit problematiku standardizace digitalizace a zpřístupňování digitalizovaných dokumentů. I v této oblasti je Česká republika v mezinárodním měřítku aktivním účastníkem všude přítomné a ve všech pádech skloňované digitalizace dokumentů¹⁵. V rámci projektů závazným standardům podléhá vytvoření mikrofilmů, tvorba metadat, pravidla popisu dokumentů atd.

Zpřístupňování digitalizovaných dokumentů řeší samostatnou a velmi složitou problematiku autorských práv, především pak právo k užívání autorského díla. Není třeba zdůrazňovat, že digitalizace jednotlivých dokumentů

¹² Grantové projekty jsou realizovány za finanční podpory Ministerstva kultury ČR.

¹³ <http://visk.nkp.cz/VISK6.htm>. Cíle Manuscriptoria: http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/o_projektu.asp Katalog dokumentů Manuscriptoria: www.manuscriptorium.com

¹⁴ Ministerstvo vnitra ČR – Archivní správa. Č.j. AS/1-4425/00 ze dne 11. prosince 2000.

¹⁵ Např. český datový formát DOBM vyvinutý pro VISK 6 (resp. Pro Memoriae Mundi Series Bohemica) byl přijat jako standard UNESCO pro publikace vycházející v programu Paměť světa – blíže <http://visk.nkp.cz/VISK6.htm>

nebo celých knihovních fondů a sbírek a jejich zpřístupnění v bezproblémových informačních službách knihoven a institucí, spravujících historickou dokumentaci je cíl, který musí řešit koordinaci výběru dokumentů dnes již v mezinárodním měřítku, standardizaci jednotlivých technologií digitalizace a digitalizace jako celku včetně pořizování všech požadovaných typů metadat a bibliografických záznamů pro národní i mezinárodní databáze digitalizovaných dokumentů, zpřístupňování dokumentů a jejich archivace v datových skladech. V současnosti jsou intenzivně hledány cesty ke sladení autorských práv, posláním knihoven poskytovat dokumenty a informace v rámci svých půjčovních a informačních služeb a práva uživatelů na informace. Výsledky projektů podprogramu VISK 6 – Memoriae Mundi Series Bohemica jsou prezentovány v databázi Manuscriptorium¹⁶, dokumenty digitalizované v podprogramu VISK 7 – Kramerius jsou prezentovány v databázi Kramerius. Zde je problematika autorských práv poměrně složitá a v současnosti ještě nedořešená. Ani realizátorům dílčích projektů není poskytnut přístup k „plným datům“, uživatelé jsou upozorňováni, že digitalizované dokumenty podléhající ochranné lhůtě Autorského zákona jsou dostupné pouze v Národní knihovně (nebo v Knihovně Akademie věd ČR¹⁷), realizátoři dílčích projektů prezentují v půjčovních a informačních službách pouze své digitalizované dokumenty.

---

¹⁶ V databázi Manuscriptorium jsou zpřístupňována data s garantovaným původem a kvalitou, vzniklá v ČR, za jejichž uchování, archivování a zpřístupnění nese odpovědnost především Národní knihovna ČR. Realizátorům dílčích projektů podprogramu VISK 6, jejichž data jsou zavedena do Manuscriptoria, je poskytována bezplatná licence na neomezený přístup k databázi (tj. přístup k úplným textovým i obrazovým datům, které poskytli také ostatními partneři) – podrobně <http://www.manuscriptorium.com> / kapitola Licence.

¹⁷ <http://kramerius.lib.cas.cz/kramerius>

Alexandra Špiritová: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930)

Praha, Národní archiv 2007, 334 s.

Jan Kramář

V minulém roce vydal Národní archiv sborník u příležitosti 70. narozenin své dlouholeté odborné pracovnice Mgr. Alexandry Špiritové. Sborník je rozdělen na dva základní oddíly. Zatímco oddíl „A“ obsahuje 14 starších a 3 dosud nepublikované studie a články k dějinám poštovníctví v Čechách, oddíl „B“ je věnován soupisu pramenů. Souborně vydané práce jubilanek z let 1972–2001 volně navazují na dílo Františka Roubíka, který se zejména koncem 30. let minulého století intenzivně zabýval raně novověkými dějinami pošty a komunikací. S Roubíkem autorku ideově spojuje především studie „Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850“, v níž navazuje na syntézu svého předchůdce „K vývoji poštovníctví v Čechách v 16.–18. století“ (1937). Na rozdíl od Roubíka se omezuje na sledování poštovní správy a ponechává stranou poštovní kursy, formy dopravy, život na poštovních stanicích apod. Vlastní text je tím sice přehlednější a poněkud tematicky sevřenější, ale nepodává obraz o běžném poštovním provozu a jeho úloze v tehdejší společnosti. To však nebylo autorčiným záměrem. Naopak, chtěla se plně soustředit na nejvyšší správní orgány a ozřejmit jejich strukturu v rámci českého království i celé monarchie. To vše v době, kdy docházelo v oblasti poštovní správy k převratným změnám, jež vedly na jedné straně k postátnění tohoto odvětví a na straně druhé k jisté formě omezené „privatizace“ v podobě dědičných privilegií. Studie je – podobně jako u Roubíka – vhodně doplněna o seznam vrchních poštovních správců v Praze v letech 1748–1850 a o dvě přehledné tabulky státní poštovní správy ve Vídni a Praze v období 1722–1850.

Na předchozí studii navazuje příspěvek, který byl původně, stejně jako shora uvedený článek, otištěn ve Sborníku Poštovního muzea a nese název „Pražská poštovní ředitelství a ústřední vídeňská poštovní správa v letech 1850–1883“. Časově je ohraničen vytvářením základů nové státní a tím i poštovní (telegrafní) správy. Autorka i zde podrobně a věcně

sleduje složité konstituování nových správních orgánů, aniž by zbytečně odbočovala od hlavní osy a rozměľňovala obsah. Vymezené období považuje zcela oprávněně za druhou etapu vývoje státní správy poštovníctví v rakouské monarchii, kdy stát hledal systémem pokusů a omylů nevhodnější formy jejího fungování. A právě zřízení zemských ředitelství pošt a telegrafů lze podle Špiritové považovat za největší úspěch této mnohdy chaotické fáze.

Trilogii o formování státní poštovní správy na území českého království zakončuje studii o pražském ředitelství pošt a telegrafů do roku 1918, které bylo ustaveno v závěrečném stádiu celostátní reformy zemských ředitelství k 1. lednu 1884. Ředitelství přímo podléhala ministerstvu obchodu a jejich úkolem bylo řízení poštovníctví v příslušných zemích. Od počátku navázala na činnost do té doby samostatných poštovních a telegrafních ředitelství s tím, že automaticky převzala i jejich agendu. Ta se záhy od roku 1887 rozrostla o telefonní provoz. Změny v organizační struktuře ředitelství byly v nadcházejících letech relativně nevýrazné a souvisely hlavně se zaváděním některých služeb (poštovny) či technických novinek (potrubní pošta). Tento stav přetrval až do anexe Bosny v roce 1908, kdy docházelo k militarizaci státní a potažmo i poštovní správy, jež vyvrcholila během první světové války. Důležitá úloha pražského poštovního ředitelství se projevila především v závěrečných dnech války a po vyhlášení samostatného státu. Tehdy dočasně stanulo v pozici nejvyššího řídicího orgánu v záležitostech poštovního, telegrafního a telefonního provozu a sehrálo klíčovou úlohu při konsolidaci poměrů nejen na území českých zemí, ale i na Slovensku. Pražské poštovní ředitelství zajišťovalo personální obsazení poštovních služeben po celé zemi, budovalo nová komunikační spojení se Slovenskem a zabezpečovalo poštovní provoz po materiální stránce. Mimořádná úloha pražského poštovního ředitelství skončila 13. listopadu 1918, kdy bylo zákonem zřízeno československé ministerstvo pošt a telegrafů.

Předchozí tři příspěvky vhodně doplňuje studie „Počátky vývoje organizace státní správy telegrafu“. Špiritová zde opět podává podrobný rozbor situace, která panovala u rakouské telegrafní správy počínaje rokem 1847, kdy byla uvedena do provozu první telegrafní trať a konče rokem 1884, kdy došlo ke sjednocení poštovní a telegrafní agendy. V tomto časovém úseku zaznamenala telegrafní síť doslova překotný vývoj a stala se klíčovým komunikačním prostředkem ve státní správě, armádě a velkoobchodu. O rychlém tempu jejího rozšiřování svědčí skutečnost, že první vedení Vídeň-Břeclav-Brno bylo vybudováno za pouhé dva měsíce (14. 10. – 19. 12. 1846) a provoz na něm byl zahájen v březnu příštího roku. Další telegrafní tratě brzy následovaly. Strategický význam telegrafu potvrdil revoluční rok 1848. Ačkoliv byla telegrafní vedení od počátku těsně vázána na

železnici, již koncem 40. let je patrná snaha o jeho odtržení. Od ledna 1850 spadal telegraf pod nově zřízené Generální ředitelství pro komunikace, které bylo výkonným orgánem ministerstva obchodu, živností a veřejných staveb a zahrnovalo také železniční dopravu a poštu. Situace se však rychle vyvíjela a ministerským výnosem z 19. října 1851 se k 1. listopadu spojila ústřední správa poštovních a telegrafních záležitostí do jednoho oddělení rozděleného na poštovní a telegrafní referát. Toto opatření vedlo k dvojkolejnosti telegrafní správy, protože telegrafnímu referátu podléhaly pouze záležitosti technického rázu, zatímco zbývající administrativa byla podřízena poštovnímu referátu. Další změna se dostavila již 1. ledna 1852, kdy bylo zrušeno samostatné generální ředitelství a jeho pravomoc byla rozdělena mezi generální ředitelství pro komunikace (dosavadní referát pro správu pošt) a generální inspekci pro komunikační ústavy (dosavadní referát pro telegraf). V důsledku této reformy byly telegrafní úřady od 1. března 1852 podřízeny zemským poštovním ředitelstvím. V 50., 60. a 70. letech následovaly dílčí reorganizace, které vyvrcholily 1. ledna 1884. Tehdy převzala agendu dosavadních telegrafních ředitelství nově vytvořená ředitelství pošt s telegrafů. Zároveň s tím byly spojeny místní poštovní a telegrafní úřady. Tímto datem skončila první etapa vývoje státní telegrafní správy v českých zemích, provázená zejména její samostatností a dvojkolejností. Autorka tak i v této stati přesvědčivě a podrobně vylíčila organizační a kompetenční nevyjasněnost v oblasti telegrafní správy, jež byla charakteristická pro konstituování nové státní správy na území rakouské monarchie vůbec.

K dosud nepublikovaným příspěvkům patří přednáška „Vývoj správy spojů v českých zemích 1870–1930“. V ní se autorka věnuje celkovému vývoji poštovní správy na našem území. Postupně popisuje zavádění telefonu, přespolního doručování, poštovní autobusové dopravy, motorových vozidel apod. Závěrem se zmiňuje o pramenech k dějinám poštovní, uložených v domácích archívech. V textu lze vysledovat využití dřívějších poznatků, které však působí roztříštěným dojmem, protože postihují velké množství jevů, jejichž souvislost je sice zjevná, ale poněkud překotně podaná.

Zcela jiná situace je u příspěvku „Odras přípravy a rozpoutání první světové války v české poštovní přepravě“, v němž se Špiritová pokusila zaplnit bílé místo a chronologicky navázat na dříve publikované studie. I zde se drží faktografického vyjádření, které je pro ni charakteristické a nepochybně souvisí s dlouholetým archivním výzkumem. Studie je opět pečlivě zasazena do dobové situace (legislativního rámce), která definovala postup rakouské poštovní správy v případě vyhlášení válečného stavu. Proto nechybí citace příslušných zákonů a nařízení. V tomto duchu jsou zde vysvětleny mechanismy, sloužící k aktivování poštovní a cenzury

poštovního, telegrafního i telefonního provozu. Celkově je tedy popsána militarizace poštovní správy, jež podle autorky dosáhla mimořádné intenzity a nikde jinde „nenarušila veřejný a politický život jako v zemích monarchie“. To vyvolalo relativně silný odpor nejen řadových občanů, ale také hospodářských kruhů. Závažným jevem byla rovněž evakuace poštovních úřadů z míst obsazených nepřátelskými vojsky. Služebny byly podle předem připravených plánů přemísťovány dále do vnitrozemí, což způsobovalo kompetenční chaos, který se řešil pomocí nových ministerských směrnic. Koncem války se k těmto problémům přidávala nespokojenost poštovních zaměstnanců české národnosti, způsobená zprvu všeobecným nedostatkem, ale stále výrazněji také politickými požadavky. Vrchol těchto rezistenčních aktivit představovalo shromáždění poštovních zaměstnanců na dvoře pražského ředitelství pošt a telegrafů v červnu 1918. Tehdy se sice podařilo demonstranty uklidnit, ale o několik měsíců později, koncem října 1918, se již masově a s velkým nadšením dali do služeb nově vzniklého státu.

První část oddílu „A“ věnovaná vývoji státní správy poštovníctví na území Čech uzavírají tři studie, jejichž společným – i když z různých hledisek nahlížených – tématem je spisová rozluka s Rakouskem po roce 1918. V tomto případě se Špiritová ocitla nejbliže svému oboru – archivnictví. Měla tak možnost seznámit odbornou veřejnost s okolnostmi, jež souvisely s předáním některých listinných materiálů do nově vznikajících československých archivů. V rámci svého dlouhodobého zájmu se zaměřila především na spisovou rozluku bývalého ministerstva obchodu, kterou však neopomenula zařadit do širších souvislostí. Ve studii „Spisová rozluka s Rakouskem pro roce 1918“ se zabývá právními hledisky, vymezujícími nároky československé, resp. rakouské strany. Ukazuje, že dohoda o vydání spisů nebyla zdaleka tak snadná, jak by se dnes s odstupem času mohlo zdát. Klíčovou roli správně přisuzuje tzv. Pražské úmluvě z 18. května 1920 (ratifikované 1. 10. 1920), která přesně vymezila pravidla rozluky. Na jejím základě pak zástupce ministerstva pošt a telegrafů ve Vídni Jan Baptista Vaclík dojednal předání konkrétních materiálů. Špiritová rovněž neopomenula zmínit důležitou úlohu prvního ředitele Poštovního muzea Václava Dragouna, jehož vynikající znalost rakouských archivů usnadnila práci české delegace.

K podrobnějšímu rozboru předaných spisů, způsobu jejich uložení a zpracování se vrátila ve studii s názvem „Spisy bývalého Poštovního archivu v Praze“. Kritizuje v ní zejména způsob evidence, který probíhal podle tematického členění ve 2. polovině 20. a počátkem 30. let, kdy byl ředitelem Poštovního muzea známý spisovatel a básník Jiří Karásek ze Lvovic. Jím stanovené pracovní postupy považuje za zcela chybné a z dnešního

pohledu za nepřijatelné. O něco dále popisuje dramatické osudy archiválií během II. světové války a po válce až k jejich konečnému předání do Státního ústředního archivu koncem roku 1956. Následuje obšírný výčet předaných spisů, který je možno chápat také jako soupis pramenů k dějinám poštovníctví v dnešním Národním archivu.

Špiritová se k tomuto tématu vrátila ještě článkem „Spisové rozluky s Rakouskem“. Na rozdíl od dvou předchozích příspěvků se nesoustředila na dělení spisového materiálu z hlediska poštovní správy, nýbrž pojala toto téma celistvě. Zopakovala tudíž některé dřívější poznatky a doplnila je o skutečnosti dříve jen naznačené, aby čtenáři poskytla víceméně úplný obraz tehdejší situace. Do něho zahrnula jak spisovou rozluku po roce 1918, tak i po roce 1945, která proběhla v důsledku násilného převezení archiválií zpět do Vídně během války.

Ve druhé části oddílu „B“ se autorka na rozdíl od úvodní partie věnuje spíše „menším“ tématům, jejichž společný jmenovatel, poštovní úřady, je zřejmý. Platí to zejména o dvou následujících: „Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918“ a „Přespolní pošta v Čechách v letech 1870–1918“. Námětem první je vývoj soukromého podnikání v oblasti přepravy osob a zásilek od 20. let 19. století. Tehdy se totiž na českých silnicích a cestách začaly objevovat dostavníky (Stellwagen), které se během několika let staly pro poštu vážným konkurentem. Této situace si státní pošta sice byla vědoma, ale trvalo určitou dobu, než na ní našla adekvátní odpověď. Kromě jiného podporovala poštmistry při zřizování vlastní dostavníkové dopravy. Vzájemné soupeření se ve 30. a 40. letech 19. století promítlo do celé řady instrukcí a nařízení, jejichž vyvrcholením byly nové podmínky pro získání koncese na osobní dopravu z 1. února 1851. V té době však o sobě dávala hlasitě najevo konkurence daleko silnější a modernější – železnice. K další úpravě došlo 30. června 1884, kdy ministerstvo obchodu vydalo Poučení pro poštovní dopravu na silnicích, které stanovilo náplň činnosti státních i soukromých poštovních úřadů. Ty se měly napříště doplňovat a plnit úlohu lokálních přepraviců. Jako příklad úspěšného regionálního podnikání uvádí autorka pojezdnou poštu v Praze, jenž byla nejdříve v roce 1839 pronajata Josefu Tachezemu a od roku 1858 Václavu Bedřichu Špačkovi. On a jeho potomci vybudovali velké stáje, které neměly v okolí města výraznější konkurenci.

Fenoménu přespolní (rurální) pošty se dotýká studie „Přespolní pošta v Čechách v letech 1870–1918“. Tato služba vzniká na našem území na počátku 70. let 19. století v souvislosti s rychlým hospodářským růstem a imanentní potřebou poštovního spojení i mimo větší obce. K jejímu podstatnějšímu rozšíření však dochází až koncem 19. století. Přespolní

pošta zpočátku převzala organizaci doručování z velkých měst jako Vídeň či Praha. Tuto praxi autorka vynikajícím způsobem popisuje na příkladu poštovního úřadu v Chocni, kde byla přespolní pošta zřízena výnosem ministerstva obchodu z 9. července 1873.

Sociálně-hospodářské sondy do života na konkrétních poštách podávají čtyři kratší články. První dva poskytují informace o písecké dědičné poště a jejích držitelích. Těmi byla do roku 1817 rodina Jiršů a poté rodina Simonů. Autorka si všímá hlavně druhého rodu, ke kterému se jí podařilo nalézt dostatek relevantních údajů. S jejich pomocí pak sleduje osudy jednotlivých členů rodiny až do roku 1910, kdy zemřel poslední přímý potomek dědičných pošt mistrů František Simony. Stejným námětem, i když poněkud úžeji vymezeným, se Špiritová zabývá také v krátkém příspěvku s titulem „Tajný pošt mistr“.

Nepříliš odlišný přístup pak zvolila i v případě dědičné pošty v Nové Pace, kde sleduje všechny majitele privilegia mezi léty 1759–1911 a erární pošty v Říčanech u Prahy, která byla původně založena v roce 1850 jako poštovní expedice.

K vůbec nejzajímavějším příspěvkům patří „Židovská pošta v Praze“ a „Soukromá pošta v Praze v 18. a 19. století“, které první oddíl sborníku uzavírají. Obě témata je možno považovat za dobové, neopakovatelné jevy. Zatímco první příspěvek pojednává výhradně o židovské poště na území někdejšího pražského ghetta, druhá studie popisuje existenci různých druhů privátních poštovních zařízení jakými byla např. malá neboli klapačková pošta, pojezdny úřad rodiny Špačků nebo i některé sběrný na území hlavního města českého království.

Druhý oddíl sborníku označený písmenem „B“ obsahuje čtyři užitečné soupisy pramenů k historii poštovníctví. Všechny kromě prvního (spoluautor Karel Beránek) jsou samostatným dílem A. Špiritové. Jedná se o „Soupis pramenů k dějinám pošt v Národním archivu v Praze 1527–1918“, převzatý ze Sborníku poštovní historie jižních Čech (Písek 1972), dále o „Písemné prameny k dějinám poštovníctví na severu Čech“, otištěné ve Sborníku Poštovní historie Mostecka (Most 1985), „Písemné prameny k dějinám poštovníctví“ publikované svého času ve Sborníku Poštovního muzea (Praha 1981) a konečně o „Písemné prameny k dějinám poštovníctví v Čechách se zvláštním zřetelem k místním poštám“ přednesené a následně uveřejněné v písemné formě na Celostátním semináři archivářů a poštovních historiků „Archivní prameny k dějinám poštovníctví“ (Praha 1983) pořádané v rámci Československé vědeckotechnické společnosti (ČSVTS). Oddíl „B“ završuje úctyhodná bibliografie A. Špiritové nejen z dějin poštovníctví, ale také dalších oblastí (např. dějin školství a státní

správy) jejího odborného zájmu. Kvůli lepší přehlednosti je rozdělena do pěti skupin: I. Archivní pomůcky; II. Samostatné publikace; III. Edice a soupisy dokumentů; IV. Články a studie; V. Popularizační práce.

Kromě uvedených studií, článků a pramenných soupisů je sborník doplněn o aktuální přehled pramenů k dějinám poštovního poštovního po roce 1918, jenž pečlivě sestavil správce fondů Národního archivu z oblasti ústřední správy dopravy a spojů ing. Miroslav Kunt.

Celkově lze konstatovat, že sborník vyčerpávajícím způsobem shrnuje dlouholeté badatelské úsilí Alexandry Špiritové na poli poštovní historie a do jisté míry naznačuje cestu, kterou by se měl ubírat výzkum v následujícím období. Nelze než vyslovit přání, aby se našlo více archivářů a historiků, kteří spojí svou profesní dráhu se studiem této fascinující, i když často neprávem opomíjené, oblasti našich dějin.

Václav Havel – František Janouch: Korespondence 1978–2001

Praha, Akropolis 2007, 596 s.

Jiří Křesťan

Píšu vlastně nerad – tím lze vysvětlit, proč píšu čím dál rychleji – proto, abych to měl rychle za sebou,“ uvedl Václav Havel ve svém dopise Františku Janouchovi dne 25. ledna 1986 (s. 213 recenzované práce). Lze se jen dohadovat, které z listů, jež si oba muži vyměňovali, psali s radostí a které především proto, že pod tíhou odpovědnosti museli. Je jisté, že nejednou tito lidé posedlí prací a veřejnou angažovaností, psali v kvapu, že jejich mysl při psaní mimoděk zalétala jinam, unášena proudem každodenních aktivit a naléhavých povinností. Nejednou však čtenář zřetelně pocítí pisatelovo potěšení z umného řetězení slov, z podmanivého rytmu a tónů libozvučné mateřštiny, rozkoš z myšlení a sdělování, gradující někdy až v polohách blaze exhibních. Mezi bytostmi, oddělenými po většinu doby vzájemné komunikace „železnou oponou“, klene se často téměř fyzicky hmatatelný oblouk hluboce lidského srozumění. Na několika místech recenzované knihy se jeden z autorů dopisů vyznává, že list toho druhého jím hluboce pohnul a dojal jej až k rozjitření.

V předložené edici byl zpřístupněn jedinečný archivní pramen vzájemné korespondence z let 1978–2001 mezi respektovaným vůdcem disentu a jeho nejvýznamnějším podporovatelem z exilu, abych uvedl hlavní role, v nichž pisatelé v listech figurují. Z pochopitelných důvodů nemohl Václav Havel, podrobený stálému dohledu a prohlídkám, budovat svůj osobní archiv. Edice vychází proto výhradně z Janouchova archivu, shromážděného ve Stockholmu (s. 5). Františku Janouchovi náleží uznání za to, že oboustrannou korespondenci pečlivě uchoval, utřídil a umožnil její vydání. Ediční přípravy dokumentů se ujala Květa Jechová (vynikající historička nadto spolu s Michaelou Lysoňkovou zpracovala jmenný a věcný rejstřík), redakční dohled převzal mnohokrátě osvědčený Jan Šulc. Edice korespondence mezi Václavem Havlem a Františkem Janouchem byla doplněna obsáhlou přílohou, v níž jsou shromážděny další související dokumenty (především prohlášení, články a korespondence s dalšími osobami).

Není to poprvé, kdy František Janouch prokázal svůj smysl pro uchování archivního dědictví a kultivaci historického povědomí. Připomeňme alespoň, s jakou pietou shromáždil dokumenty, týkající se věznění svého otce (František Janouch: *Sám ďábel by se rděl. Otcovy dopisy z nacistických koncentráků*. Praha, Akropolis 2003, 141 s.), že přispěl ke vzniku a publikaci vzpomínek svého tchána (Arnošt Kolman: *Zaslepená generace. Paměti starého bolševika*. Brno, Host 2005, 428 s.; kniha byla předtím publikována v zahraničí v němčině a ruštině). Publikoval rovněž dokumenty o udělení Nobelovy ceny Jaroslavu Seifertovi (František Janouch: *Šel básník chudě do světa. Nobelova cena pro Jaroslava Seiferta*. Praha, Český spisovatel 1995, 336 s.) a o svých kontaktech s akademikem Sacharovem (František Janouch: *Případ Andrej Sacharov. Korespondence, kontakty a setkání s akademikem Sacharovem*. Brno, Atlantis 1994, 120 s.). Přispěl k publikaci knihy o Nadaci Charty 77 (Jitka Uhdeová (ed.): *Nadace Charty 77. Dvacet let*. Brno, Atlantis 1998, 130 s.) Ze svého osobního archivu publikoval záznamy, dokumenty a korespondenci z let 1968–1973 (František Janouch: *Ne, nestěžuji si. Malá normalizační mozaika*. Praha, Mladá fronta 1990, 219 s.; 1. vyd. Köln, Index 1985). Uveřejnil rovněž své reportážní záznamy z pobytů v Číně po roce 1957 (František Janouch: *Neretušované pohlednice z Číny*. Köln, Index 1980, 132 s.).

Vraťme se však k recenzované knize. Dne 20. června 1990 František Janouch psal Václavu Havlovi, že nechal pořídit kopii jejich vzájemné korespondence a při nejbližší příležitosti mu ji předá (s. 427 a 7). Rozhodl se však nakonec předání pozdržet – uvědomil si, že v dopisech je obsaženo mnoho citlivých informací, jejichž zveřejnění by mohlo konkrétním lidem ublížit. V listopadu 2001, při převzetí státního vyznamenání, byl František Janouch poněkud zaskočen, když jej prezident Václav Havel nečekaně upomněl, že by bylo třeba publikovat, „jak spolu rozdělovali peníze“ (s. 466). Janouch se evidentně znovu zamyslel nad obsahem korespondence a – Havlovi rychle přitakal, přestože se původně chtěl problémem zabývat až po odchodu svého druha z funkce prezidenta. Výsledek své poslední sondáže v dopisech shrnul lapidárně ve svém dopise prezidentovi z 11. listopadu 2001 slovy: „Je tam hodně zajímavých věcí. A stydět se nemáme vůbec za nic.“ (s. 467)

Nedlouho poté konečně získal Václav Havel opisy vzájemných listů a oba mužové začali uvažovat o míře redakčních úprav chystané edice. Nakonec se rozhodli, že dokumenty vydají v nezměněné podobě a že pouze v jediném případě nahradí jméno dosud žijící osoby iniciálou (jedná se patrně o dokumenty uveřejněné na s. 266 a 506, věnované údajným podvodům Havlova bývalého spoluvězně J. P.). Rozhodnutí uveřejnit listy tak, jak byly napsány, je rozhodnutím velkorysým, neboť oba pisatelé se vyja-

dřovali velmi otevřeně, kritizovali skutečnosti, které je iritovaly, a dokázali otevřeně napsat svá hodnocení lidí kolem sebe. Tak Václav Havel například signatáře Charty 77 Zbyňka Čeřovského charakterizuje slovy „trochu poděs a zmatkář“ (s. 95) či „důstojnické trdlo“ (s. 335), ale současně je zřetelné, že mu chce pomoci. A to je myslím oběma hlavním aktérům edice společně (Havlovi možná o poznání více než impulzivnějšímu Janouchovi) – dost vysoká míra empatie i vůči lidem, s jejichž postupy ne vždy souhlasí, dokonce i s těmi, kteří se jim jeví poněkud „trhlí“, kdybych měl použít termín, který korespondencí několikrát probleskne. Vyostřenější osobní charakteristiky, které se v dopisech objeví (např. Jan Kavan, Pavel Kohout, Jiří Gruša, Petr Uhl ad.), je nutno vnímat v konkrétně historických kontextech, některé z nich jsou ostatně v průběhu dialogu obou mužů korigovány.

Nepřipravený a netrpělivý čtenář bude možná po prvním zběžném prolistování objemné publikace zklamán: bude narážet na stále se opakující téma: Václav Havel žádá o podporu pro konkrétní lidi, skupiny, redakce a projekty, František Janouch většinou vyhovuje a žádá, aby mu bylo potvrzeno, že prostředky a předměty byly řádně doručeny. Komický je Václav Havel tam, kde se musí vyjadřovat k technickým problémům – pokud na jejich řešení rovnou nerezignuje, úporně interpretuje vztazy jiných (například svého bratra Ivana) a – evidentně přitom trpí. Janouchova vize „komputerizovaného“ disentu uprostřed technicky zaostávající společnosti „rozvinutého socialismu“ jej zpočátku vysloveně leká. Teprve pozorné čtení odhalí, kolik cenných reálií se v editovaných dokumentech skrývá, byť dopisy vytvářejí nutně obraz kusý, jehož části jsou maskovány jinotaji a narážkami (ty jsou ovšem většinou kvalifikovaně vysvětlovány v poznámkách), zkratkovitý a možná i místy zmatečný (dopisy byly psány většinou ve spěchu, s mnohdy delšími přestávkami, vzájemně se míjely, Havel neměl možnost vracet se ke starším listům, jež nemohl archivovat).

Je jasné, že cena editovaného archivního souboru vynikne až po konfrontaci s dalšími prameny, k nimž, doufejme, v budoucnu ještě přibudou nové tituly memoárové literatury. Dostává se nám však již nyní cenných vhledů do světa disentu, zejména prostředí skupin a jedinců spjatých s Chartou 77, československého exilu a v neposlední řadě pak poměrně detailních informací o fungování Nadace Charty 77, jejíž duší František Janouch byl a i v současnosti je. Téma Nadace Charty 77 je samo o sobě velkým tématem a výzvou pro historiky, stejně tak jako celý systém pomoci československým disidentům před rokem 1989 ze zahraničí, zajišťovaný v podstatě pouze dobrovolníky. Korespondence mezi Františkem Janouchem a Václavem Havlem nám podává celkem plastický obraz jak o systému individuálních peněžních podpor disidentů (a jejich rodin), který mnohým

z nich umožnil důstojný život i tvůrčí činnost („Naše“ penze jsou o 40% vyšší než průměrný státní starobní důchod,“ hlásil hrdě Janouch Havlovi dne 27. června 1988; s. 380), ale také o stále precizovaném systému dotace konkrétních kulturních projektů v disentu i v exilu (vydávání periodik a publikací, podpora vzniku filmů a audiodokumentů, udělování prestižních literárních a společenských cen ad.), který rostl dynamičtěji, zčásti na úkor podpor jednotlivcům. Široký akční rádius Františka Janoucha umožnil získávat cenné zahraniční příznivce a podporovatele československého disentu a exilu. Objevné jsou myslím v tomto směru například Janouchovy reporty o jeho kontaktech s Georgem Sorosem, velkorysým zakladatelem Open Society Fund, který věnoval Československu pozornost vsutku mimořádnou.

Má pravdu Filip Pospíšil, který ve své recenzi edice Havlovy a Janouchovy korespondence upozornil na to, že kniha naznačuje „dramatický příběh dvou mimořádných osobností“, které na dálku budují vztah vzájemné důvěry, ač žijí v odlišném prostředí, hrají různé role a mají jiné osobní ambice (Filip Pospíšil: Příběh disentu a exilu v dopisech. In: A 2, roč. 4, č. 4, 23. 1. 2008, s. 21). Obdobně František Cinger upozorňuje na to, že vydanou korespondenci lze číst jako „příběh dvou mužů..., kteří se sblížili nato-lik, že si mohli dovolit prožít několik konfliktů, aniž si přestali jeden druhého vážit“ (František Cinger: Jedinečná kniha o smyslu Nadace Charty 77. Korespondence Václava Havla a Františka Janoucha vypovídá o naší minulosti i o dnešním světě. In: Právo, roč. 18, č. 27, 1. 2. 2008, s. 11). Dodal bych, že soubor korespondence můžeme pochopit i jako výzvu ke studiu kontur hluboce existenciálních dramát lidí, uzavíraných do moderních ghatt nejen tlakem brutální moci, ale i všeobecnou apatií a lhostejností, dramát lidí, kteří se vyčleňují již samou svou horečnou činností, hraničící se sebeobětováním, pro jiné obtížně pochopitelnou.

František Janouch psal dne 24. července 1988 Petru Uhlovi o své práci v Nadaci Charty 77: „Neméně důležité pro mne osobně je, že mi tato činnost přináší hluboké vnitřní uspokojení, že mě přitahuje a dokonce bych řekl, že se pro mne dnes částečně ztotožňuje se smyslem mého života... Věnuji jí skoro všechny volný čas, dělám ji na úkor své vědecké práce, rodiny, zdraví, osobního prospěchu.“ (s. 520 recenzované práce) Janouch i Havel nejednou konstatují své nesmírné vyčerpání (srv. s. 203, 253–4, 309, 318, 354, 360) a je jasné, že nejde o řečnickou figuru, byť situaci do-káže posledně jmenovaný humorně nadlehčit: „Někdy jdu dělat svou ranní hygienu až v poledne, protože od rána tu někdo je nebo někdo volá a já se tam nedostanu.“ (s. 354, dopis Janouchovi z 28. listopadu 1987) V obou aktérech recenzované publikace je však stlačena pružina, která je pudí vpřed. František Janouch to lapidárně shrnul v dopise Václavu Havlovi

ze dne 20. února 1984: „Jsem ve své podstatě homo politicus, kterého res publica nikdy nenechala netečným.“ (s. 101)

Oba pisatelé dopisů nacházejí kolem sebe vzácné lidi, kteří jim otevírají průchody bariérami. Dostává se jim hlubokých zážitků, které představují obrovskou satisfakci jejich úsilí. Připomenu alespoň navázání kontaktu s jindy před světem důsledně uzavřeným spisovatelem Samuelem Beckettem (srv. zejm. s. 60, 112 a 483–487), jehož se podařilo Janouchovi v roce 1982 zainteresovat ve věci Václava Havla, což i s odstupem let zní téměř neuvěřitelně. Havel způsobem vskutku dojemným na dálku prožíval zážitky, jehož se dostalo jeho druhovi, který se směl přiblížit k umělci tak hluboce ctěnému.

I v okruhu nejbližších narazí pochopitelně oba autoři listů na závist, přehnanou ambicióznost, hamižnost i prostou neschopnost... František Janouch potom byl u příznivců na Západě konfrontován s politickou korektností, děsící se výrazných gest ve prospěch československého disentu, které by mohly narušit vztahy s představiteli československého státu. S podobnou úzkostlivou opatrností se ostatně setkával i Václav Havel při svých kontaktech se západními diplomaty v Praze. I americký velvyslanec v ČSSR William Luers (mimořádná osobnost, kterou by někdo z českých historiků měl konečně důkladně zhodnotit), jenž jinak byl mezi ambasadory výjimkou svými intenzivními vztahy s disidenty (srv. s. 249), hrál své pečlivě takticky vyvažované diplomatické hry. Rušil například někdy na poslední chvíli schůzky, k nimž byl Havel volán z Hrádečku do Prahy, což budilo pochopitelně dramatikovu nelibost, již dával jadrně průchod ve svých listech: „Vůbec se nelze divit hlouposti americké politiky v zásadních věcech a na celých kontinentech, když není tahle supervelmoc schopna bez komplikací a trapasů zorganizovat i takovou hloupost, jako je nějaké setkání Američana s Čechem.“ (s. 217, dopis Havla Prečanovi a Janouchovi ze dne 4. února 1986)

My, kteří dnes již víme, že úsilí Václava Havla, Františka Janoucha a jejich přátel a příznivců přineslo svůj efekt, kteří uznáme triumf jejich vůle a odhodlání, přijmeme s hlubokým pochopením chvíle pochyb a skepse, kdy se cítili unášeni silami, které bylo lze jen obtížně ovlivnit. „Připadá mi to někdy všechno jako nějaká absurdní komedie, ve které si bohužel nejen nemůžeme vybrat své role, ale ani rozhodnout, zda chceme být herci či diváky: jeviště a hlediště ztrácejí své hranice, dokonce si i vyměňují svá místa a své role,“ psal téměř „havlovsky“ František Janouch dne 15. března 1989 (s. 414). Čtenář recenze, který ji dočetl na toto místo, patrně postřehl, že její autor upíná pozornost v poněkud větší míře, než tomu je a bude v jiných recenzích předložené knihy, k osobnosti Františka Janoucha. Není tomu proto, že bych považoval Václava Havla za menší výzvu pro české

historiky – právě naopak. Možná právě editovaná korespondence Havla s Janouchem poskytne impuls k novým pokusům o průniky do myšlenkového světa prvního postkomunistického prezidenta. Petra Zídka vedlo například studium korespondence k docela zábavné, ale nikoli banální úvaze, že Václav Havel vždy vědomě spoluutvářel obraz o sobě, což dokumentuje jeho „posedlostí diplomy“, dostatečně v recenzované knize manifestovanou (Petr Zídek: Václav Havel: režisér vlastního odkazu. In: Lidové noviny, roč. 21, č. 22, 26. 1. 2008, příloha Orientace, s. III).

Recenzovaná publikace poskytuje možnost vstoupit do těsného kontaktu s vpravdě monumentální a mnohohvrstevnatou osobností Františka Janoucha. V úvodu jsem zmínil, že jeho hlavní rolí v editované korespondenci je role podpůrce československého disentu. Bylo by ovšem nespravedlivé odbýt jeho úlohu pouze touto charakteristikou. Není jen „opatrovatelem peněz“ a jejich pečlivým distributorem, byť i to samo o sobě představuje obrovský a zaznamenaníhodný výkon, který by si vyžadoval svého zvláštního ocenění. Bude pro někoho možná udivující, s jakým zápalem a citem tento svou profesí jaderný fyzik dokázal prosazovat literární a dramatické dílo Václava Havla a dalších umělců na Západě (svědčí to o jeho vysoké kulturní kultivovanosti, kterou ovšem nestaví na odiv). Vzájemná korespondence poskytuje rovněž důkaz, že Janouch byl Havlovi a ostatním inspirativním partnerem v koncepčních diskusích, které ovlivnily duchovní směřování společnosti ještě před „sametovou revolucí“. Na tomto místě upozorním alespoň na brilantní kritickou úvahu nad manifestem Demokracie pro všechny, k níž se František Janouch odhodlal po rozhovoru s Jiřím Pelikánem v dopise Václavu Havlovi ze dne 3. listopadu 1988 (s. 404–405).

„Málokdo dělá pro nás zde tolik jako Ty... Bez Tvé práce by bylo ohrožena kontinuita české a slovenské kultury... Nikdy jsi mne nepodrazil nebo neobelhal... Při pohledu odtud se jevíš jako jedna z nejdůležitějších osob, zkrátka... směrem k nám dopadají, co se Tvé práce týče, výhradně pozitivní důsledky,“ psal Františku Janouchovi Václav Havel dne 21. června 1985 (s. 181). Příčiny postupného „odblokování“ Františka Janoucha od prezidenta Václava Havla po roce 1989 („Narazil jsem... na zeď u Tvých plánovačů, tajemníků atd.“ – s. 443, dopis Janoucha Havlovi ze dne 26. ledna 1993), které Janouchovi občas působilo „až fyzickou bolest“ (s. 452, dopis Havlovi z 5. dubna 1994) se mohou zajisté stát v budoucnu tématem zájmu některého z historiků, který bude mít chuť prozkoumat detailně proměnu disidenta Havla v nejvyššího státního úředníka v kontextu společenského vývoje, prozkoumat ji, aniž by podléhal zjednodušujícím klišé a laciné sentimentalitě. Není to téma snadné, ani vývoj T. G. Masaryka po jeho nástupu na prezidentský stolec a změna toho, jak byl vnímán

v okruhu jeho dříve intimních druhů a spojenců není konec konců dodnes tématem vyčerpaným.

Je třeba znovu zdůraznit, že editovaná korespondence představuje pouze jeden z kamínek mozaiky zkoumaného období, že musí být konfrontována s dalšími prameny a musí být kriticky hodnocena. Korespondence se odvíjí převážně ve věcné poloze, není zpravidla stylizována do osobního roviny a postrádá většinou i filozofickou klenbu, vyrůstajícími například plánovitě nad Havlovými Dopisy Olze. Přesto nabízí mnohé cenné subjektivní reflexe. Například prostředí, v němž žil, a reakce svých blízkých na jeho atmosféru charakterizuje Václav Havel zkratkou: „Trvalé a všudypřítomné ohrožení a trvalé nervové napětí, z toho pramenící, jsou kompenzovány občas ležérním veselím“ (s. 97, dopis Janouchovi z 26. 1. 1984). Archivy Státní bezpečnosti nám zajisté poskytnou příklady „ležérního veselí“ disidentů, nepostihnou ovšem onu vnitřní atmosféru disentu, která mohla být vnímána pouze „zevnitř“. Před nakonec neuskutečněným příjezdem Janoucha do Prahy v dopise z konce ledna 1984 Havel varuje: „Nedělej si o chartovním prostředí dojem z několika nahodilých setkání či rozhovorů; velmi snadno se může stát, že díky souhře nahodile příznivých okolností upadneš do nepřiměřené euforie, jak jsou všichni bezva a jak drží spolu, ale stejně snadno se může stát, že díky jiné souhře jiných okolností propadneš hluboké skepsi a beznaději“ (s. 120). Role ego-dokumentů se jeví nezastupitelnou pro poznání reality disentu i exilu.

Historikové, schopní zhodnotit bez předsudků dějiny československého disentu a exilu, se možná ještě nenarodili. Je však dobré, že budou mít k dispozici kvalitně připravenou edici korespondence mezi Františkem Janouchem a Václavem Havlem, která představuje důležitý a v mnoha směrech nenahraditelný pramen poznání. Užiténá hodnota vydané edice se zvýšila připojenými rejstříky, úsporným, ale kvalitním poznámkovým aparátem, fotografickou přílohou i přehledem vzájemné korespondence. Za zaznamenání stojí i „podrobná zpráva o paralelní polis“ z pera Jiřího Suka. Ten zasazuje ve své studii korespondenci do rámce historických souvislostí, objasňuje některé skutečnosti, jež by mohly čtenáři uniknout, a svůj výklad předkládá s citem čloběka dokonale obeznámeného. Z jeho textu se například dovíme o konkrétních skutečnostech, dokládajících podíl Jiřiny Šiklové, Viléma Prečana i západních diplomatů, porušujících v podstatě zaběhlá pravidla (na prvním místě Wolfganga Scheura), na fungování pošty mezi disidentem a Západem. Snad jen v jedné věci lze Jiřího Suka korigovat – uveřejnění dvou záznamů telefonických rozhovorů Havla s Janouchem v příloze (s. 529–533) a Janouchova poznámka na s. 55 svědčí o tom, že telefonické hovory Janoucha s lidmi z Československa či jejich nahrávky nejsou patrně pro budoucí badatele úplně a beznadějně ztraceny, jak Jiří Suk soudí (s. 10).

Editoři přistoupili k vydání dokumentů s velkou pietou, snažili se zachovat jejich původní podobu způsobem, který musí být respektován. Přesto však lze vyjádřit pochyby, zda v edici musely být zachovány i občasné chyby v interpunkci (např. s. 519), chybná uvedení jmen (s. 428 – Richard Sacher), chybné použití předložek (s. 162), chybné použití slovesného tvaru (s. 285), hrubá chyba v pádu (s. 185 – „pro Medkovi“!) či evidentní věcné překlepy (na s. 55 má být zjevně místo „v krajském tisku“ – „v krajanském tisku“). Tyto drobné chyby maličko ruší jinak celkově velice příznivý dojem z edice, jejíž vydání lze hodnotit jednoznačně jako mimořádnou kulturní událost. Publikace znovu dokládá nenahraditelnou historickou hodnotu osobního archivu Františka Janoucha, klíčového pro výzkum disentu a exilu v 70. a 80. letech minulého století.